



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ**  
**UNIVERSITY OF PIRAEUS**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**  
**ΠΜΣ «Διεθνείς κι Ευρωπαϊκές Πολιτικές στην Εκπαίδευση,**  
**Κατάρτιση και Έρευνα»**

**Διπλωματική Εργασία**

**«Οι νέες τάσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση»**

Ελένη Βότση

A.M.: ΜΠ 16006

**Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή**

Επιβλέπων Καθηγητής: Άγγελος Κότιος, Πρύτανης Πανεπιστημίου Πειραιώς,  
Καθηγητής Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Φωτεινή Ασδεράκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Έδρα Jean Monnet στις Πολιτικές  
Εκπαίδευσης, Κατάρτισης, Έρευνας και Καινοτομίας της ΕΕ, Τμήμα Διεθνών και  
Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Σπυρίδων Ρουκανάς, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών  
Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

**Πειραιάς 2018**

«Διαβάτη, δεν υπάρχει δρόμος,  
τον δρόμο τον φτιάχνεις προχωρώντας»

Αντόνιο Ματσάδο

*Από τους Κάμπους της Καστίλης*

Η δηλούσα, Ελένη Βότση, βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία με τίτλο «Οι νέες τάσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση» είναι αποκλειστικά δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή ο τίτλος.

(υπογραφή)

## Ευχαριστίες

---

Με την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου κ. Άγγελο Κότιο για τις επιστημονικές συμβουλές, τον χρόνο που μου αφιέρωσε και την καθοδήγηση κατά την εκπόνησή της.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω και στα μέλη της τριμελούς επιτροπής. Στην Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κα Φωτεινή Ασδεράκη, για τις επιστημονικές της γνώσεις αλλά και για τη συμβολή στην επιλογή του θέματος και τη γενικότερη στήριξη και εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό μου, και στον Επίκουρο Καθηγητή κ. Σπυρίδωνα Ρουκανά που με τίμησε με τη συμμετοχή του στην επιτροπή. Κυρίως, όμως, τους ευχαριστώ για την έκδηλη αγάπη για το αντικείμενό τους με την οποία εργάστηκαν και δίδαξαν σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών για να μας μυήσουν στον κόσμο της γνώσης και της έρευνας.

Ευχαριστώ επίσης την Ε.ΥΔ.Α.Π. Α.Ε., στη Διεύθυνση Εκπαίδευσης & Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού της οποίας εργάζομαι, που επιχορήγησε την παρακολούθηση του ΠΜΣ «Διεθνείς κι Ευρωπαϊκές Πολιτικές στην Εκπαίδευση, Κατάρτιση και Έρευνα» στηρίζοντάς με στην προσπάθεια αναβάθμισης των γνώσεων στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Θα ήθελα, τέλος, να εκφράσω την αγάπη και την ευγνωμοσύνη μου στη μητέρα μου, Μαρία, για τη συμπαράσταση και βοήθεια που μου προσέφερε ώστε να μπορέσω να ολοκληρώσω τις σπουδές μου στο Πανεπιστήμιο Πειραιά.

## Συντομογραφίες

---

- **ΑΕΠ:** Ανοιχτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι
- **ΑΜΣ:** Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού
- **ΓΓΔΒΜ:** Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης
- **ΔΒΜ:** Δια Βίου Μάθηση
- **ΕΔΕΤ:** Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία
- **ΕΕ:** Ευρωπαϊκή Ένωση
- **ΕΕΚ:** Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση
- **ΕΚ:** Εκπαίδευση και Κατάρτιση
- **ΕΚΑΕ:** Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
- **ΕΚΑΧ:** Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
- **ΕΚΤ:** Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
- **ΕΟΚ:** Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
- **ΕΟΠΠΕΠ:** Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού
- **ΕΠ:** Επιχειρησιακά Προγράμματα
- **ΕΠΑΝΑΔ:** Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση»
- **ΕΠΕΠ:** Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων (European Qualifications Framework)
- **ΕΠΠ:** Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων
- **ΕΣΠΑ:** Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
- **ΕΤΠΑ:** Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
- **ΙΝΕΔΙΒΙΜ:** Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης
- **ΚΔΒΜ:** Κέντρα Δια Βίου Μάθησης
- **ΚΥΑ:** Κοινή Υπουργική Απόφαση
- **ΟΟΣΑ:** Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
- **ΠΑΝ:** Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων
- **ΠΕΠ:** Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα
- **ΣΕΕ:** Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
- **ΣΔΕΕ:** Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- **ΤΠΕ:** Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνίας
- **ΥΑ:** Υπουργική Απόφαση
- **ΥΠ.Π.Ε.Θ:** Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

### **Abbreviations**

- **CVTS:** Έρευνα για τη Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση (Continuing Vocational Training Survey)
- **ECTS:** Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Διδακτικών Μονάδων (European Credit Transfer and Accumulation System)
- **ECVET:** Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Πιστωτικών Μονάδων για την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (European Credit System for Vocational Education and Training)
- **EQAVET:** Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (European Quality Assurance in Vocational Education and Training)
- **NARIC:** Εθνικά Κέντρα Πληροφοριών για την ακαδημαϊκή αναγνώριση (National Academic Recognition Information Centres in the European Union)
- **UNESCO:** Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

## Περίληψη

---

Στο κατώφλι του 21<sup>ου</sup> αιώνα, οι διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες κατέστησαν απαραίτητο τον επαναπροσδιορισμό προτεραιοτήτων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση δίνεται σήμερα στην εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων που θεωρείται πλέον ένας από τους σημαντικότερους τομείς που θα συμβάλει ώστε η Ένωση να καταφέρει να ανταπεξέλθει με επιτυχία στις προκλήσεις της Κοινωνίας της Γνώσης. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η περιγραφή των ευρωπαϊκών πολιτικών εκπαίδευσης ενηλίκων από τη δεκαετία του '90, και ιδιαίτερα από το 2000 έως σήμερα με στόχο να διερευνηθεί ο αντίκτυπος στην ελληνική πολιτική εκπαίδευσης ενηλίκων. Ειδικότερα, θα περιγραφούν οι νέες τάσεις εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα εκπαίδευσης ενηλίκων και τα χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ προγράμματα που υλοποιούνται στην Ελλάδα.

**Λέξεις κλειδιά:** Εκπαίδευση και Κατάρτιση Ενηλίκων, Ευρωπαϊκή Ένωση, Τάσεις, Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ), Τομεακά ΕΠ, Περιφερειακά ΕΠ

## Abstract

---

On the threshold of the 21<sup>st</sup> century, the continuously changing socioeconomic conditions rendered necessary a redefinition of priorities within the European Union. More and more emphasis is being placed today on adult education and training which is considered one of the most important sectors than can help the European Union to respond successfully to the challenges of the Knowledge Society. The present paper attempts to describe European policies on Adult Education and Training since the 90's and, particularly, since 2000 in order to investigate the impact on Greek adult education policy. Specifically, we will describe the recent European trends in adult education, the reforms than have been effected in Greece in that sector as well as the related programmes that are currently funded in Greece by the European Union.

**Key words:** Adult Education and Training, European Union, Trends, Partnership Agreement (PA), Sectoral Operational Programmes, Regional Operational Programmes



## Περιεχόμενα

---

Ευχαριστίες .....	3
Συνοπτομογραφίες .....	4
Περίληψη .....	6
Abstract 7	
Περιεχόμενα.....	8
Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγή.....	10
1.1. Σκοπός Εργασίας – Ερευνητικά Ερωτήματα .....	11
1.2. Μεθοδολογία .....	11
1.3. Δομή Εργασίας .....	12
Κεφάλαιο 2 : Το Πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.....	14
2.1. Διασαφήνιση βασικών εννοιών .....	16
2.1.1. Ενηλικιότητα.....	16
2.1.2. Μάθηση και Εκπαίδευση .....	17
2.1.3. Τυπική/Μη Τυπική Εκπαίδευση & Κατάρτιση .....	18
2.1.4. Δια Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση .....	19
2.2. Στόχοι.....	21
2.3. Συμπεράσματα .....	24
Κεφάλαιο 3 : Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην ΕΕ .....	26
3.1. Πολιτικές για την Επαγγελματική Κατάρτιση.....	26
3.2. Πολιτικές για την Εκπαίδευση.....	29
3.3. Στρατηγική της Λισσαβόνας.....	33
3.4. Στρατηγική Ευρώπη 2020.....	36
3.5. Η περίοδος 2014-2020 .....	38
3.5.1. Πολιτικές και Πρωτοβουλίες.....	39
3.5.2. Προγράμματα .....	46
3.6. Συμπεράσματα .....	48
Κεφάλαιο 4 : Η Προώθηση της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα.....	50
4.1. Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020.....	52
4.1.1. Ε.Π.ΑΝ.Α.Δ. ....	53
4.1.2. ΠΕΠ .....	56

4.2. Συμπεράσματα .....	60
Κεφάλαιο 5 : Αποτίμηση της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση .....	62
Συμπεράσματα .....	65
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ .....</b>	<b>68</b>
Ελληνικές .....	68
Ξενόγλωσσες.....	76
<b>ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ .....</b>	<b>78</b>

## Κεφάλαιο 1 : Εισαγωγή

---

Η εκπαίδευση ενηλίκων δεν είναι ένα σύγχρονο φαινόμενο. Αντιθέτως, αποτελεί έκφραση της εξέλιξης της κοινωνίας δια μέσου των αιώνων με ρίζες που δεν είναι εύκολο να ανιχνευθούν καθώς ανάγονται στην αρχαιότητα. Ως διακριτός επιστημονικός κλάδος, ωστόσο, φαίνεται πως ξεκίνησε να αναπτύσσεται τον 19<sup>ο</sup> αιώνα με την εμφάνιση του όρου «Εκπαίδευση Ενηλίκων» (Adult Education) στην αγγλική γλώσσα από την οποία ο όρος εισήχθη και εδραιώθηκε η χρήση του και σε άλλες γλώσσες του κόσμου (Καψάλης & Παπασταμάτης, 2013, σσ. 35,89).

Κατά τον 20<sup>ο</sup> αιώνα, η εκπαίδευση ενηλίκων διαδόθηκε σε πολλές χώρες προσλαμβάνοντας διάφορες μορφές ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες. Από τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 20<sup>ου</sup> αιώνα, ιδιαίτερα, παρατηρείται ένα συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση ενηλίκων παγκοσμίως. Διεθνείς Οργανισμοί, όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και η UNESCO, άρχισαν να εστιάζουν όλο και περισσότερο την προσοχή τους στην εκπαίδευση, γενικά, και στην εκπαίδευση ενηλίκων, ειδικότερα, διατυπώνοντας ορισμούς, προσδιορίζοντας στόχους και υλοποιώντας πολιτικές που αφορούν τη μάθηση σε όλη τη διάρκεια του βίου.

Και στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) αναπτύχθηκαν σταδιακά πολιτικές σε αυτόν τον τομέα, με μεγαλύτερη ένταση από την τελευταία δεκαετία του 20<sup>ου</sup> αιώνα και, κυρίως, από το 2000 κι έπειτα. Σήμερα, σε ένα κόσμο ραγδαίων οικονομικο-τεχνολογικών και κοινωνικο-πολιτισμικών μεταβολών, η εκπαίδευση ενηλίκων έχει καταστεί πλέον επιτακτική ανάγκη για την προσαρμογή των ευρωπαϊών πολιτών στο διαρκώς μεταβαλλόμενο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (Κόκκος, 2005, σσ. 19-22). Αναγνωρίζοντας την ανάγκη αυτή, τα όργανα της ΕΕ υιοθετούν πολιτικές και στρατηγικές, στόχους και κριτήρια αναφοράς και προβαίνουν σε επαναπροσδιορισμό και επανακαθορισμό τους βάσει των αναγκών όχι μόνο της αγοράς αλλά και της κοινωνίας που μεταβάλλεται με γρήγορους ρυθμούς.

## **1.1.Σκοπός Εργασίας – Ερευνητικά Ερωτήματα**

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η περιγραφή των στόχων και των πολιτικών της ΕΕ, του τρόπου με τον οποίον εξελίχθηκαν κατά τις τελευταίες δεκαετίες και του (πιθανού) αντίκτυπου στην Ελλάδα.

Οι αρμοδιότητες της ΕΕ στους τομείς της παιδείας και της επαγγελματικής εκπαίδευσης είναι περιορισμένες. Σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας (Άρθρο 5, παρ. 3 ΣΕΕ)<sup>1</sup> και με τα Άρθρα 6, 165 και 166 της ΣΛΕΕ<sup>2</sup>, η ΕΕ δεν έχει το δικαίωμα να εγκρίνει νομικά δεσμευτικές πράξεις. Με τις δράσεις της μπορεί, ωστόσο, να ενθαρρύνει τη συνεργασία ανάμεσα στα κράτη μέλη. Υποστηρίζει, συντονίζει ή συμπληρώνει τη δική τους δράση. Έχει, δηλαδή, υποστηρικτικές αρμοδιότητες.

Έχοντας ως δεδομένο ότι οι η αρμοδιότητα στους ανωτέρω αναφερόμενους τομείς ανήκει αποκλειστικά στα κράτη μέλη, η παρούσα εργασία θα προσπαθήσει να δώσει απαντήσεις στα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποιες είναι οι νέες τάσεις για την εκπαίδευση ενηλίκων στο επίπεδο της ΕΕ;
2. Οι πολιτικές που αποφασίζονται σε ενωσιακό επίπεδο επηρεάζουν τις πολιτικές εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα;

## **1.2.Μεθοδολογία**

Για την εκπόνηση της εργασίας έχει πραγματοποιηθεί βιβλιογραφική και περιγραφική έρευνα. Μέσω της βιβλιογραφικής έρευνας θα γίνει διασαφήνιση των εννοιών του πεδίου και μέσω της περιγραφικής έρευνας θα καταγραφούν οι Ευρωπαϊκές και Ελληνικές Πολιτικές για την Εκπαίδευση Ενηλίκων.

Τα απαραίτητα για την εργασία στοιχεία αντλήθηκαν από την ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία των μελετητών της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, βιβλία, κεφάλαια βιβλίων και επιστημονικά άρθρα μελετητών της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

---

<sup>1</sup> Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2010). Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C83, 30.3.2010 (γνωστή ως Συνθήκη της Λισσαβόνας). Ανακτήθηκε στις 6 Νοεμβρίου 2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL>

<sup>2</sup> Ο.π.

επίσημα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επίσημα έγγραφα του Ελληνικού Κράτους. Αντλήθηκαν επίσης στοιχεία κατόπιν αναζήτησης σε σχετικούς με το θέμα ιστότοπους στο Διαδίκτυο.

### **1.3.Δομή Εργασίας**

Στο πρώτο, εισαγωγικό, κεφάλαιο, γίνεται συνοπτική αναφορά στην ανάπτυξη του πεδίου της Εκπαίδευσης Ενηλίκων σε παγκόσμιο επίπεδο και στο αυξανόμενο ενδιαφέρον των Διεθνών Οργανισμών σε ένα κόσμο που χαρακτηρίζεται από ραγδαίες οικονομικο-τεχνολογικές και κοινωνικό-πολιτισμικές αλλαγές. Επίσης, διατυπώνονται ο στόχος της εργασίας και τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει. Τέλος, παρατίθεται η μεθοδολογία που εφαρμόστηκε και περιγράφεται η δομή της εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια διασαφήνισης των βασικών εννοιών του πεδίου στο οποίο απαντώνται ποικίλοι όροι που πολλές φορές αλληλοεπικαλύπτονται. Επίσης παρουσιάζονται οι γενικότεροι στόχοι της Εκπαίδευσης Ενηλίκων σύμφωνα με τις δυο επικρατούσες ιδεολογίες, την ελευθέρια και την πραγματιστική.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η σταδιακή διαμόρφωση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τις δεκαετίες του '90 και, κυρίως, του 2000 έως σήμερα. Περιγράφονται οι στρατηγικές της Λισσαβόνας και «Ευρώπη 2020» και παρουσιάζονται οι πολιτικές, οι πρωτοβουλίες και τα προγράμματα για την περίοδο 2014-2020.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφονται οι θεσμικές εξελίξεις στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα από το 2010 κι έπειτα. Περιγράφονται επίσης τα συστήματα και εργαλεία που αναπτύχθηκαν και τα χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση προγράμματα που υλοποιούνται στις Περιφέρειες και στους Δήμους της χώρας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια αποτίμησης της ευρωπαϊκής πολιτικής με συνοπτική περιγραφή του τρόπου με τον οποίο διαμορφώθηκε και επαναπροσδιορίστηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

Τέλος, στα Συμπεράσματα, περιγράφονται οι νέες τάσεις εκπαίδευσης ενηλίκων στην ΕΕ καθώς και η επιρροή που ασκούν οι ευρωπαϊκές πολιτικές στην Ελλάδα. Επίσης προτείνονται περαιτέρω θέματα προς διερεύνηση σε επόμενη εργασία.

## Κεφάλαιο 2 : Το Πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

---

Ως αποτέλεσμα του συνεχώς αυξανόμενου ενδιαφέροντος για την Εκπαίδευση Ενηλίκων, μεγάλοι Διεθνείς Οργανισμοί, όπως η UNESCO και ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), προσέγγισαν το θέμα διατυπώνοντας περίπλοκους ορισμούς σε μια προσπάθεια να καλύψουν ένα μεγάλο εύρος χωρών με πολιτισμικές διαφορές και ανόμοιες εκπαιδευτικές κουλτούρες (Rogers, 1999, σσ. 53-55).

Η UNESCO, στη 19<sup>η</sup> Σύνοδο που πραγματοποιήθηκε στο Ναϊρόμπι το 1976, υιοθέτησε τον παρακάτω ορισμό<sup>3</sup>: «ο όρος “εκπαίδευση ενηλίκων” αναφέρεται σε όλες τις οργανωμένες εκπαιδευτικές διεργασίες, κάθε περιεχομένου, επιπέδου και μεθόδου, είτε τυπικής είτε άλλης μορφής εκπαίδευσης, ανεξάρτητα του αν παρατείνουν ή αντικαθιστούν την αρχική εκπαίδευση σε σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια καθώς επίσης και τη μαθητεία, δια των οποίων τα άτομα που θεωρούνται ενήλικα από την κοινωνία στην οποία ανήκουν αναπτύσσουν τις ικανότητές τους, εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους, αναβαθμίζουν τα τεχνικά ή επαγγελματικά προσόντα τους ή τους δίνουν ένα νέο προσανατολισμό και μετασχηματίζουν τις στάσεις ή τη συμπεριφορά τους προς τη διττή κατεύθυνση της ολοκληρωμένης προσωπικής ανάπτυξης και της συμμετοχής σε μια ισορροπημένη και ανεξάρτητη κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική εξέλιξη»<sup>4</sup>.

Για τον ΟΟΣΑ, «η εκπαίδευση ενηλίκων αφορά οποιαδήποτε μαθησιακή δραστηριότητα ή πρόγραμμα σκόπιμα σχεδιασμένο από κάποιον εκπαιδευτικό φορέα για να ικανοποιήσει οποιαδήποτε ανάγκη κατάρτισης ή ενδιαφέρον, που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής ενός ανθρώπου που έχει υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η κύρια δραστηριότητά του δεν είναι πλέον η εκπαίδευση. Η “σφαίρα” της, επομένως, καλύπτει μη επαγγελματικές, επαγγελματικές, γενικές, τυπικές και μη τυπικές σπουδές, καθώς επίσης και την

---

<sup>3</sup> Στα αποσπάσματα που προέρχονται από ξενόγλωσσες πηγές η μετάφραση είναι της ίδιας.

<sup>4</sup> UNESCO, (1976). Recommendation on the development of adult education adopted by the General Conference at its nineteenth session, Nairobi, 27 November 1976. Ανακτήθηκε στις 2.7.2018 από [http://www.unesco.org/education/pdf/NAIROB\\_E.PDF](http://www.unesco.org/education/pdf/NAIROB_E.PDF)

εκπαίδευση που έχει συλλογικό κοινωνικό σκοπό» (ΟΟΣΑ, 1977, στο Rogers, 1999, σ. 55).

Ο ορισμός που υιοθέτησε η UNESCO έχει γίνει ευρέως αποδεκτός. Ωστόσο, σύμφωνα με τους Καψάλη και Παπασταμάτη (2013, σ. 48) παρουσιάζει κάποια αδυναμία καθώς συμπεριλαμβάνει και την οργανωμένη εκπαίδευση που μπορεί να υλοποιηθεί σε σχολές πλήρους φοιτήσεως όπως, για παράδειγμα, σε πανεπιστήμιο. Αντιθέτως, ο ορισμός του ΟΟΣΑ φαίνεται να περιορίζει την έννοια της εκπαίδευσης ενηλίκων καθώς παραπέμπει σε μαθησιακές δραστηριότητες που απευθύνονται σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας από αυτήν της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και δεν έχουν ως κύρια δραστηριότητα τη συμμετοχή στην εκπαίδευση. Εντούτοις, και ο ορισμός του ΟΟΣΑ παρουσιάζει κάποια αδυναμία γιατί αναφέρεται σε μαθησιακές δραστηριότητες οι οποίες ενδέχεται να είναι και φυσικές διεργασίες, που συμβαίνουν περιστασιακά, σε αντίθεση με την εκπαίδευση που υπηρετεί συγκεκριμένο σκοπό και «αποτελεί τεχνητή δημιουργία» (Rogers, 1999, σσ. 66-67).

Η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, στην Ανακοίνωση με τίτλο *Εκπαίδευση ενηλίκων: ποτέ δεν είναι αργά για μάθηση*, αναφέρει πως υπάρχουν διαφορετικοί ορισμοί για την εκπαίδευση ενηλίκων αλλά για τη συγκεκριμένη ανακοίνωση ορίζεται ως «κάθε μορφή εκπαίδευσης ενηλίκων μετά την ολοκλήρωση της αρχικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, ανεξάρτητα από το πόσο μπορεί να επεκταθεί η διαδικασία αυτή»<sup>5</sup>. Στην ίδια ανακοίνωση, η εκπαίδευση ενηλίκων θεωρείται ως υποσύστημα της δια βίου μάθησης, «μια συστατική συνιστώσα»<sup>6</sup> όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται.

Λίγα χρόνια αργότερα, το 2011, σε Ψήφισμα του Συμβουλίου που αφορά στην υιοθέτηση ενός ανανεωμένου ευρωπαϊκού θεματολογίου για την εκπαίδευση των ενηλίκων, παρατηρείται σύνδεση των όρων «εκπαίδευση» και «μάθηση»<sup>7</sup>.

---

<sup>5</sup> Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2006). Ανακοίνωση της Επιτροπής. Εκπαίδευση ενηλίκων: ποτέ δεν είναι αργά για μάθηση, COM (2006)614 τελικό, 23.10.2006. Ανακτήθηκε στις 14.7.2018 από [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004\\_2009/documents/com/com\\_com\(2006\)0614\\_/com\\_com\(2006\)0614\\_el.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0614_/com_com(2006)0614_el.pdf)

<sup>6</sup> Ο.π.

<sup>7</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2011). Ψήφισμα σχετικά με ένα ανανεωμένο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων, Επίσημη Εφημερίδα C 372, 20.12.2011. Ανακτήθηκε



Χαρακτηριστικά αναφέρεται πως, για το συγκεκριμένο κείμενο, «ο όρος “εκπαίδευση” ή “μάθηση” των ενηλίκων καλύπτει ολόκληρο το φάσμα των δραστηριοτήτων στα πλαίσια επίσημης, ανεπίσημης και άτυπης μάθησης –γενικής ή επαγγελματικής– τις οποίες ακολουθούν οι ενήλικοι μετά την αρχική εκπαίδευση και κατάρτισή τους»<sup>8</sup>.

## **2.1.Διασαφήνιση βασικών εννοιών**

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι το ζήτημα της διατύπωσης ορισμών στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο. Όχι μόνο γιατί περιλαμβάνει ποικίλους όρους, όπως τυπική και μη τυπική εκπαίδευση, επαγγελματική κατάρτιση, άτυπη μάθηση κ.λπ., αλλά και γιατί το τι ακριβώς εννοούμε με τον όρο «ενήλικος» δεν μπορεί να προσδιοριστεί με σαφήνεια.

Για αυτούς τους λόγους, κρίνεται απαραίτητο να γίνει, στη συνέχεια, μια προσπάθεια διασαφήνισης των όρων και εννοιών που σχετίζονται με την Εκπαίδευση Ενηλίκων.

### **2.1.1. Ενηλικιότητα**

Ο ΟΟΣΑ, στον ορισμό που είδαμε παραπάνω, συνδέει την ενηλικιότητα με την ηλικία καθώς συμπεριλαμβάνει τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας από αυτήν της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Ωστόσο, η ηλικία, ως κριτήριο, δεν επαρκεί για να προσδιορίσει κάποιο άτομο ως ενήλικο αφού τείνει να διαφοροποιείται όχι μόνο σε διαφορετικές χώρες αλλά και στην ίδια χώρα σε διαφορετικές εποχές. Η UNESCO, στον δικό της ορισμό, αναφέρεται σε «άτομα που θεωρούνται ενήλικα από την κοινωνία στην οποία ανήκουν»<sup>9</sup>. Ο ορισμός αυτός καλύπτει τη διαφορετικότητα που υπάρχει από κοινωνία σε κοινωνία, όμως δεν είναι πλήρως ικανοποιητικός αφού, ακόμα κι αν δεν αναφέρεται σαφώς, υπάρχει σύνδεση μεταξύ ηλικίας και θεώρησης του ατόμου ως ενήλικου από την κοινωνία στην οποία ζει. Ο Rogers (ό.π., σ. 60)

---

στις 14.7.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2011:372:FULL&from=EL>

<sup>8</sup> Ο.π.

<sup>9</sup> UNESCO, (1976). Recommendation on the development of adult education adopted by the General Conference at its nineteenth session, Nairobi, 27 November 1976. Ανακτήθηκε στις 2.7.2018 από [http://www.unesco.org/education/pdf/NAIROB\\_E.PDF](http://www.unesco.org/education/pdf/NAIROB_E.PDF)

αναφέρει, ως παραδείγματα, νομικές και κοινωνικές ευθύνες, όπως το δικαίωμα ψήφου, η απόκτηση διπλώματος οδήγησης, η εκπλήρωση στρατιωτικών υποχρεώσεων, η αγορά οινοπνευματωδών ποτών κ.ά., η ενεργοποίηση των οποίων σχετίζεται με την ηλικία που ορίζει η κοινωνία στην οποία ανήκει το άτομο.

Εφόσον η ηλικία αποτελεί τυπικό και ανεπαρκές κριτήριο για να προσδιορίσει την κατάσταση ενηλικιότητας, τίθεται το εξής ερώτημα: πώς θα μπορούσε κάποιος να χαρακτηριστεί ως ενήλικος και, κατ' επέκταση, να ενταχθεί σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων; Ο Rogers (ό.π., σσ. 61-62) προσεγγίζει το ζήτημα με πιο ικανοποιητικό τρόπο υποστηρίζοντας την άποψη ότι η κατάσταση ενηλικιότητας συνδέεται με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Πρώτον, με αυτό της ωριμότητας το οποίο ωθεί το άτομο να αξιοποιεί αλλά και να επεκτείνει όλες του τις ικανότητες. Δεύτερον, με αυτό της σωστής κρίσης και θεώρησης του εαυτού του και των άλλων. Όταν, δηλαδή, δεν συμπεριφέρεται με παιδικό τρόπο υπερεκτιμώντας ή υποτιμώντας τον ίδιο του τον εαυτό ή άλλους ανθρώπους. Και τρίτον, με αυτό της υπευθυνότητας: να λαμβάνει συνειδητά αποφάσεις και να επωμίζεται την ευθύνη των πράξεων και τις συνέπειες των επιλογών του.

Με βάση αυτή τη θεώρηση, τα άτομα δεν κατακτούν ποτέ απόλυτα την κατάσταση ενηλικιότητας, που αποτελεί ένα ιδανικό, αλλά βρίσκονται πάντα σε μια διαδικασία περαιτέρω ανάπτυξης ώστε να συμπεριφέρονται ολοένα και με μεγαλύτερη ωριμότητα και υπευθυνότητα (ό.π., σσ. 40-41). Αυτή η ιδέα βρίσκεται πίσω από τις έννοιες της «Δια Βίου Μάθησης» και «Δια Βίου Εκπαίδευσης» που προωθούνται ως μοντέλα εκπαίδευσης ενηλίκων από τους Διεθνείς Οργανισμούς και οι οποίες θα εξεταστούν στη συνέχεια κατά την ανάλυση του όρου «εκπαίδευση».

### **2.1.2. Μάθηση και Εκπαίδευση**

Οι ενήλικοι μαθαίνουν με πολλούς τρόπους και συμμετέχοντας σε διαφορετικές δραστηριότητες. Μαθαίνουν από τις εμπειρίες τους, εργασιακές και μη, από την περιήγηση και την αναζήτηση πηγών στο Διαδίκτυο, από τα ταξίδια και τις κοινωνικές συναναστροφές τους, από τις επισκέψεις σε μουσεία, βιβλιοθήκες, χώρους πολιτισμού κ.α. Οι απόψεις σημαντικών θεωρητικών της εκπαίδευσης, όπως ο Kolb, ο Mezirow και ο Jarvis, συγκλίνουν στο ότι τα άτομα μαθαίνουν διαρκώς μέσω της επεξεργασίας των εμπειριών τους και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης (στο Κόκκος, 2005, σ. 32). Και για τον Rogers, η μάθηση πηγάζει από τις εμπειρίες και τις σχέσεις

με τον κοινωνικό περίγυρο, συμβαίνει σε όλη τη διάρκεια της ζωής και έχει ατομικό χαρακτήρα αφού τα άτομα επεξεργάζονται τις εμπειρίες τους με τον δικό τους μοναδικό τρόπο (Rogers, 1999, σ. 117).

Αυτού του τύπου η μάθηση, όμως, που δεν είναι αποτελεί μέρος κάποιου οργανωμένου και σχεδιασμένου προγράμματος αλλά συμβαίνει τυχαία κατά τη διάρκεια της ζωής, είναι άτυπη και δεν μπορεί να θεωρηθεί εκπαίδευση. Η βασική διαφορά της εκπαίδευσης από την άτυπη μάθηση είναι ότι η εκπαίδευση αποτελεί οργανωμένη και σχεδιασμένη από κάποιον φορέα -σχολείο, ίδρυμα, οργανισμό, κέντρο κατάρτισης κ.λπ.- μαθησιακή δραστηριότητα στην οποία το άτομο συμμετέχει συνειδητά και με συγκεκριμένους στόχους (Κόκκος, 2005, σ. 33).

### **2.1.3. Τυπική/Μη Τυπική Εκπαίδευση & Κατάρτιση**

Με βάση το φορέα που υλοποιεί το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, η εκπαίδευση διακρίνεται σε τυπική και μη τυπική. Η τυπική εκπαίδευση πραγματώνεται στις δομές του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, από το νηπιαγωγείο έως το πανεπιστήμιο, και οδηγεί στην απόκτηση αναγνωρισμένων τίτλων σπουδών (ό.π., σ. 45). Μη τυπική είναι η εκπαίδευση που υλοποιείται σε οργανωμένες δομές από φορείς -Εκκλησία, επιχειρήσεις, φυλακές κ.ά.- που δεν εντάσσονται στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και δεν έχουν ως κύριο σκοπό την παροχή εκπαίδευσης (Καψάλης & Παπασταμάτης, 2013, σ. 20). Σημειώνεται ότι και η μη τυπική εκπαίδευση, στην οποία περιλαμβάνεται η επαγγελματική κατάρτιση αλλά και η γενική εκπαίδευση ενηλίκων, μπορεί να παρέχει αναγνωρισμένα πιστοποιητικά (ΕΟΠΠΕΠ, 2014, σ. 103).

Η κατάρτιση, σε αντίθεση με την εκπαίδευση, στοχεύει στην παροχή εξειδικευμένων γνώσεων που τα άτομα θα μπορούν να εφαρμόζουν στο επαγγελματικό πεδίο ώστε να επιτυγχάνουν καλύτερες επιδόσεις, ωστόσο οι διαφορές πολλές φορές είναι δυσδιάκριτες (Καψάλης & Παπασταμάτης, 2013, σσ. 22-23). Σύμφωνα με τον Κόκκο (2005, σ. 37), οι δυο έννοιες πολλές φορές επικαλύπτονται καθώς η κατάρτιση μπορεί να περιλαμβάνει και στοιχεία εκπαίδευσης που στοχεύουν στην απόκτηση βασικών ή/και κοινωνικών ικανοτήτων και, ως εκ τούτου, θα ήταν προτιμότερη η χρήση του όρου «εκπαίδευση ενηλίκων» για κάθε δραστηριότητα μάθησης που είναι αποτέλεσμα οργάνωσης και σχεδιασμού και έχει ως αποδέκτες ενήλικα άτομα.

#### 2.1.4. Δια Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση

Με βάση την παραπάνω ανάλυση των εννοιών «μάθηση» και «εκπαίδευση», μπορεί να γίνει άλλη μια διάκριση ανάμεσα στους όρους «Δια Βίου Μάθηση» και «Δια Βίου Εκπαίδευση».

Η Δια Βίου Μάθηση αναφέρεται σε όλες τις δραστηριότητες αυτομόρφωσης μέσω των οποίων οι άνθρωποι εμπλουτίζουν τις γνώσεις και βελτιώνουν τις δεξιότητες και ικανότητές τους, με οποιοδήποτε τρόπο, καθ' όλη τη διάρκεια του βίου. Ο Jarvis (2007, σ. 1) ορίζει τη Δια Βίου Μάθηση ως «το συνδυασμό διεργασιών σε όλη τη διάρκεια της ζωής μέσω των οποίων το άτομο – με το σώμα (γενετικά, σωματικά και βιολογικά) και το πνεύμα (γνώσεις, δεξιότητες, συμπεριφορές, συναισθήματα, αξίες, πεποιθήσεις και αισθήσεις) – ζει με έντονο τρόπο καταστάσεις το προσλαμβανόμενο νόημα των οποίων παίρνει νέα γνωστική, συναισθηματική ή σωματική μορφή και ενσωματώνεται στο ιστορικό του ατόμου επιφέροντας διαρκείς αλλαγές».

Στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την *πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης* (2001)<sup>10</sup>, η δια βίου μάθηση ορίζεται ως οποιαδήποτε δραστηριότητα μάθησης λαμβάνει χώρα σε όλη τη ζωή του ατόμου και αποσκοπεί στην αναβάθμιση των γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων του, όχι μόνο από τη σκοπιά της απασχόλησης αλλά και από αυτήν της προσωπικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Περιλαμβάνει τις σχολικές και εξωσχολικές δραστηριότητες (τυπική και μη τυπική εκπαίδευση) καθώς και τις δραστηριότητες άτυπης μάθησης.

Η Δια Βίου Εκπαίδευση, αντιθέτως, έχει πιο στενό χαρακτήρα καθώς δεν περιλαμβάνει τις μορφές άτυπης μάθησης. Πρόκειται για εκπαίδευση που παρέχεται από φορείς τυπικής ή μη τυπικής εκπαίδευσης, θεσμοποιημένους ή μη, με οργανωμένο τρόπο και δομές που οδηγούν σε μαθησιακά αποτελέσματα από το νηπιαγωγείο μέχρι και την τρίτη ηλικία (Καψάλης & Παπασταμάτης, 2013, σ. 60).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η «Δια Βίου Μάθηση» είναι όρος πιο ευρύς από τη «Δια Βίου Εκπαίδευση» γιατί περιλαμβάνει όλες τις μορφές με τις οποίες

---

<sup>10</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2001). Ανακοίνωση σχετικά με την *πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης*, COM (2001) 678 τελικό, 21.11.2001. Ανακτήθηκε στις 14.7.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0678&from=EL>

μαθαίνουν οι ενήλικοι, ακόμα και τις δραστηριότητες άτυπης μάθησης. Ο όρος αυτός, στον οποίο τις τελευταίες δεκαετίες δίνεται μεγάλη έμφαση από τους Διεθνείς Οργανισμούς, υποδηλώνει όχι μόνο ότι τα άτομα θα πρέπει να παίρνουν μέρος σε μαθησιακές δραστηριότητες σε όλη τη διάρκεια του βίου αλλά και ότι θα πρέπει να αποκτούν γνώσεις και να τις εμπλουτίζουν με δική τους προσωπική ευθύνη (Κόκκος, 2005, σ. 34).

Και στη φιλοσοφία της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρατηρείται μια στροφή προς την κατεύθυνση της Δια Βίου Μάθησης. Από τα μέσα της δεκαετίας του '90, και κυρίως κατά την πρώτη δεκαετία του 21<sup>ου</sup> αιώνα, ο όρος «Δια Βίου Μάθηση» χρησιμοποιείται ολοένα και συχνότερα στα έγγραφα του θεσμικού τριγώνου της ΕΕ<sup>11</sup>. Τη στροφή αυτή έχουν επισημάνει μελετητές, όπως οι Borg & Mayo (2005), ο Biesta (2006), η Milana (2012) και η Volles (2016), τονίζοντας παράλληλα την ολοένα και μεγαλύτερη σύνδεση της μάθησης με τον ανταγωνισμό και την οικονομική ανάπτυξη, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, καθώς και την τάση εναπόθεσης της ευθύνης στα άτομα.

Το 2011, στο Ψήφισμα του Συμβουλίου *σχετικά με ένα ανανεωμένο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων*<sup>12</sup> γίνεται ακόμα πιο φανερή η σύνδεση της εκπαίδευσης και της μάθησης, με όλες τις μαθησιακές δραστηριότητες -συμπεριλαμβανομένης και της άτυπης μάθησης- να εντάσσονται στην εκπαίδευση

---

<sup>11</sup> Στο *Λευκό Βιβλίο για την Ανάπτυξη την Ανταγωνιστικότητα και την Απασχόληση*, που εξέδωσε η Επιτροπή το 1993, ο όρος απλά υπονοείται. Προτείνεται να ληφθούν μέτρα «για την παροχή κινήτρων [...] ως σαφής έκφραση της δημόσιας δέσμευσης από πλευράς πολιτικής για την παροχή στους ενήλικους δυνατοτήτων μάθησης καθ' όλης της διάρκειας της ζωής τους». (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1993). Τρία χρόνια αργότερα, ο όρος αναφέρεται σαφώς στα Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 20<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου 1996 *για μια στρατηγική της Δια βίου μάθησης* (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1996). Έκτοτε γίνεται διαρκώς χρήση του στα έγγραφα (Ανακοινώσεις, Συστάσεις, Συμπεράσματα κ.λπ.) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής, του θεσμικού δηλαδή τριγώνου της ΕΕ.

<sup>12</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2011). Ψήφισμα σχετικά με ένα ανανεωμένο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων, *Επίσημη Εφημερίδα* C 372, 20.12.2011. Ανακτήθηκε στις 14.7.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2011:372:FULL&from=EL>

ενηλίκων η οποία, με τη σειρά της, εντάσσεται ως υποκατηγορία στη Δια Βίου Μάθηση.

Καθώς πρόκειται για ένα ιδιαίτερα ευρύ πεδίο με όρους που πολλές φορές αλληλεπικαλύπτονται και το οποίο περιλαμβάνει κάθε μορφής εκπαίδευση, η παρούσα εργασία θα περιοριστεί στην περιγραφή των στόχων, πολιτικών και πρωτοβουλιών της Ένωσης στους τομείς της μη τυπικής εκπαίδευσης και κατάρτισης των ενηλίκων, όπως αυτοί ορίστηκαν στην ενότητα 2.1.3.

## **2.2.Στόχοι**

Η εκπαίδευση, όπως προαναφέρθηκε, δεν είναι νέο φαινόμενο. Κάθε εποχή και κάθε κοινωνία καθορίζουν και επαναπροσδιορίζουν τους στόχους τους σε αυτόν τον τομέα με βάση τις δικές τους κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές ανάγκες. Σήμερα, οι στόχοι και οι στρατηγικές της εκπαίδευσης ενηλίκων καθορίζονται με βάση δύο κύριες εναλλακτικές ιδεολογίες: την ελευθέρια και την πραγματιστική (Καψάλης & Παπασταμάτης, 2013, σ. 27).

Για την ελευθέρια ιδεολογία, η οποία έχει μακρά παράδοση, η εκπαίδευση «απεκδύεται κάθε ωφελμιστικό σκοπό και αποβλέπει απλώς ή κυρίως -όπως η γενική εκπαίδευση στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα- στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των συμμετεχόντων» (ό.π., σ. 41). Αντιθέτως, για την πραγματιστική ιδεολογία η εκπαίδευση είναι ένα εργαλείο στην υπηρεσία ωφελμιστικών σκοπών: θα πρέπει να χρησιμοποιείται για την επίλυση κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών προβλημάτων και να παρέχει στα άτομα τα κατάλληλα εφόδια (γνώσεις και δεξιότητες) ώστε να μπορούν να επιβιώνουν σε συνθήκες έντονου ανταγωνισμού (ό.π., σσ. 27-28).

Τις τελευταίες δεκαετίες, η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις και την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, άλλαξε τους όρους του διεθνούς ανταγωνισμού και οδήγησε στην κυριαρχία της πραγματιστικής ιδεολογίας στην εκπαίδευση ενηλίκων στην ΕΕ.

Η σύνδεση της εκπαίδευσης ενηλίκων με την οικονομική ανάπτυξη και τις επιχειρήσεις έχει απασχολήσει μελετητές όπως οι Borg & Mayo, ο Biesta και η Volles. Οι Borg & Mayo (2005) θεωρούν ότι η εκπαίδευση μετασχηματίζεται για να καλύψει τις ανάγκες της αγοράς και ο Biesta (2006) ότι η οικονομική σκέψη αποτελεί

την κινητήριο δύναμη της δια βίου μάθησης. Από αυτή την οπτική γωνία, η κύρια λειτουργία της δια βίου μάθησης είναι να μαθαίνεις για να παραμένεις απασχολούμενος και παραγωγικός κατά τις προσαγωγές της παγκόσμιας οικονομίας. Η Volles (2014) κάνει λόγο για οικονομικό νετερμισμό που αλλάζει τη σχέση μεταξύ κοινωνίας των πολιτών και κράτους, με τις απαιτήσεις της βιομηχανίας και των ιδιωτικών επιχειρήσεων να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτή τη μετατροπή.

Ο Griffin, ωστόσο, επισημαίνει πως οι πολιτικές δια βίου μάθησης δεν στοχεύουν αποκλειστικά σε μετρήσιμα αποτελέσματα που σχετίζονται με την απασχόληση, την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού και την πιστοποιημένη γνώση σε ειδικότητες του τομέα Τεχνολογιών. Επιδιώκουν επίσης και αποτελέσματα που δεν μπορούν να μετρηθούν κατ' αυτόν τον τρόπο, όπως η ενσωμάτωση στην κοινωνία, η ενεργός πολιτειότητα ή ακόμη και η ποιότητα της ίδιας μας της ζωής (Griffin, 2000, p. 12). Πράγματι, αν και στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στο στόχο που σχετίζεται με την απασχολησιμότητα, οι στόχοι που αφορούν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας αλλά και στην ενσωμάτωση των ατόμων στον κοινωνικό ιστό δεν παύουν να αποτελούν επίσης επιδίωξη της ΕΕ όπως γίνεται φανερό από σχετικά επίσημα έγγραφα των οργάνων της.

Ενδεικτικά αναφέρεται η Ανακοίνωση της Επιτροπής για την *πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης (2001)*, όπου προτείνεται η προώθηση των εξής τεσσάρων ευρέως φάσματος στόχων: «προσωπική ολοκλήρωση, ενεργός συμμετοχή, κοινωνική ένταξη και απασχολησιμότητα/ προσαρμοστικότητα»<sup>13</sup>. Επίσης, στα Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 12<sup>ης</sup> Μαΐου 2009 σχετικά με τη συνεργασία στον τομέα της ΕΚ αναγράφεται πως οι χώρες μέλη θα πρέπει, έως το 2020, όχι μόνο να μπορούν να εξασφαλίζουν συνθήκες οικονομικής ευμάρειας και απασχολησιμότητας αλλά και να φροντίζουν για την πλήρη ανάπτυξη των πολιτών

---

<sup>13</sup> Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2001). Ανακοίνωση σχετικά με την *πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης*, COM (2001) 678 τελικό, 21.11.2001. Ανακτήθηκε στις 14.7.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0678&from=EL>

(προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική)<sup>14</sup>. Τέλος, και στο πρόσφατο ανανεωμένο θεματολόγιο δεξιοτήτων για την Ευρώπη (2016) γίνεται λόγος για το ρόλο της εκπαίδευσης και κατάρτισης που είναι να εφοδιάζει τους πολίτες με τις κατάλληλες δεξιότητες ώστε να μπορούν να αναπτύξουν μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα, να εντάσσονται στην κοινωνία, να είναι σε θέση να βρουν και να διατηρήσουν μια θέση εργασίας και, τέλος, να συμμετέχουν ενεργά στα κοινά.<sup>15</sup>

Στο σημείο αυτό, πρέπει να επισημανθεί πως η παγκοσμιοποίηση δεν έχει μόνο μια διάσταση (την οικονομικο-τεχνολογική) αλλά και δεύτερη, την κοινωνικο-πολιτισμική στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνουν χώρα επίσης σημαντικές μεταβολές (Κόκκος, 2005, σ. 21). Οι μετακινήσεις των μεταναστών, παλινοστούντων και προσφύγων, ο κοινωνικός αποκλεισμός των μειονοτήτων, αποφυλακισμένων και άλλων ομάδων πληθυσμού, οι μεταβολές στην παραδοσιακή δομή της οικογένειας δημιουργούν, με τη σειρά τους, νέες προτεραιότητες και σημαντικές ανάγκες για εκπαίδευση των ενηλίκων (ό.π.).

Υπό την πίεση του προσφυγικού ζητήματος και των δραματικών γεγονότων που βίωσε η Ευρώπη, το 2015 οι προτεραιότητες επανεξετάστηκαν, ώστε να δοθεί βαρύτητα στην ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση (Ασδεράκη, 2016, σ. 494). Έγινε περισσότερο εμφανής η ανάγκη επανακαθορισμού προτεραιοτήτων ώστε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση και στο ρόλο της εκπαίδευσης για την ανάπτυξη και αναβάθμιση των διαπολιτισμικών δεξιοτήτων καθώς και των ικανοτήτων που σχετίζονται με την ένταξη στην κοινωνία και την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα κοινά<sup>16</sup>.

---

<sup>14</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2009). Συμπεράσματα του συμβουλίου της 12ης Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 119/2 28.5.2009.

<sup>15</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2016). Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών: *Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη*, COM (2016) 381 final, 10.6.2016. Ανακτήθηκε στις 8.9.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0381&from=EL>

<sup>16</sup> Κοινή έκθεση για το 2015 του Συμβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης (EK 2020). *Νέες προτεραιότητες για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της*



Στο σημερινό, ταχέως εξελισσόμενο και μεταβαλλόμενο, παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον προκύπτουν ολοένα και μεγαλύτερες ανάγκες για προσφορά ποιοτικής εκπαίδευσης ενηλίκων και στα δυο επίπεδα (οικονομικο-τεχνολογικό και κοινωνικο-πολιτισμικό). Τα επίπεδα αυτά αλληλοσυσχετίζονται, καθώς ο σύγχρονος πολίτης και εργαζόμενος πρέπει να διαθέτει όχι μόνο εξειδικευμένες γνώσεις πάνω στο αντικείμενο εργασίας αλλά και ικανότητες κοινωνικού χαρακτήρα (Κόκκος, 2005, σσ. 21-22). Καθώς, λοιπόν, οι κοινωνίες μεταβάλλονται όχι μόνο σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς αλλά και σε σχέση με την πολιτισμική σύνθεση του πληθυσμού, αναπτύσσονται και επαναπροσδιορίζονται στρατηγικές και δράσεις στον τομέα της εκπαιδευτικής πολιτικής ώστε η εκπαίδευση και η κατάρτιση ενηλίκων στην ΕΕ να μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις σύγχρονες συνθήκες.

### **2.3.Συμπεράσματα**

Τις τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον για την Εκπαίδευση Ενηλίκων αυξάνεται όλο και περισσότερο. Έχουν δοθεί, κατά καιρούς, διαφορετικοί ορισμοί από τους Διεθνείς Οργανισμούς, ο καθένας από τους οποίους παρουσιάζει κάποιες αδυναμίες καθώς το πεδίο περιλαμβάνει ποικίλους όρους που πολλές φορές αλληλεπικαλύπτονται. Για αυτόν το λόγο, έγινε μια προσπάθεια διασαφήνισης των όρων και των εννοιών πριν προχωρήσουμε στην περιγραφή των στόχων, των πολιτικών και των πρωτοβουλιών της Ένωσης για τη μη τυπική εκπαίδευση και κατάρτιση που αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Επίσης, στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν οι στόχοι της εκπαίδευσης ενηλίκων γενικότερα, σύμφωνα με τις δυο επικρατούσες ιδεολογίες, την ελευθέρια και την πραγματιστική. Σύμφωνα με κάποιους μελετητές, στις ευρωπαϊκές πολιτικές εκπαίδευσης ενηλίκων, λόγω της παγκοσμιοποίησης, επικρατεί η δεύτερη η οποία θεωρείται εργαλείο που χρησιμοποιείται για ωφελιμιστικούς σκοπούς, για να ικανοποιήσει δηλαδή τις ανάγκες της αγοράς.

---

κατάρτισης. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C 417/ 15.12.2015. Ανακτήθηκε στις 9.9.2018 από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215(02)&from=EL)

Η παγκοσμιοποίηση, ωστόσο, εκτός από την οικονομικο-τεχνολογική διάσταση έχει και μια δεύτερη διάσταση, την κοινωνικο-πολιτισμική. Άλλοι μελετητές θεωρούν πως οι εκπαιδευτικές πολιτικές μπορεί να δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα σε στόχους που σχετίζονται με την απασχολησιμότητα, καλύπτουν όμως και τη δεύτερη αυτή διάσταση αφού στοχεύουν επίσης στην προσωπική ανάπτυξη των ατόμων και στην ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό ιστό.

Στο πλαίσιο αυτό, οι προτεραιότητες της ΕΕ έχουν επαναπροσδιοριστεί ώστε να επιδιώκεται η υλοποίηση τόσο των στόχων που συνδέονται με την οικονομία της αγοράς όσο και των σχετικών με την προσωπική ανάπτυξη και κοινωνική ενσωμάτωση των πολιτών.

## Κεφάλαιο 3 : Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην ΕΕ

---

Οι πολιτικές για την εκπαίδευση και την κατάρτιση στην ΕΕ έχουν διαφορετική αφετηρία. Παραδοσιακά, ο τομέας της εκπαίδευσης αποτελούσε έναν «δύσκολο» τομέα, αρμοδιότητες του οποία τα κράτη δεν ήταν εξαρχής διατεθειμένα να εκχωρήσουν στην ΕΕ. Η ιστορική εξέλιξη στην Ευρώπη δείχνει πως είναι στενά συνδεδεμένος με την οικοδόμηση του έθνους κράτους και την εθνική διαφορετικότητα, με τα σχολεία και τα πανεπιστήμια να είναι ιδρύματα «κλειδιά» για την κοινωνία του μοντέρνου έθνους κράτους και την εθνική πολιτική για την εκπαίδευση να αποτελεί τον πυρήνα της εθνικής αγοράς εργασίας, της οικονομικής ανάπτυξης και της καινοτομίας (Gornitzka, 2006, σσ. 6-7).

Η σημαντικότητα της εκπαίδευσης για το έθνος κράτος γίνεται φανερό από την έλλειψη σχετικών με θέματα παιδείας αναφορών στις αρχικές Συνθήκες (ΕΚΑΧ, ΕΟΚ, ΕΚΑΕ) για την ίδρυση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Ασδεράκη, 2008, σσ. 150-151). Αντιθέτως, η επαγγελματική κατάρτιση συμπεριλαμβάνεται (Άρθρο 56 ΣυνθΕΚΑΧ, Άρθρα 118 και 128 ΣυνθΕΟΚ) καθώς θεωρείται ότι η επαγγελματική επανεκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού συνδέεται με την απασχόληση και συμβάλλει στην ενδυνάμωση της αγοράς (ό.π., σσ. 151-152).

### **3.1. Πολιτικές για την Επαγγελματική Κατάρτιση**

Πολιτικές επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης υπήρχαν, λοιπόν, στις αρχικές Συνθήκες. Ωστόσο, από το 2002 κι έπειτα, με τη Διακήρυξη της Κοπεγχάγης, άρχισε να δίνεται ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση στη συνεργασία για την αναβάθμιση της επαγγελματικής κατάρτισης τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο (Σηπιτάνου, 2014, σσ. 155-154).

Η Διακήρυξη της Κοπεγχάγης αποτελούσε μέρος της Στρατηγικής της Λισσαβόνας κι έθετε τις κύριες προτεραιότητες στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΚ), μεταξύ των οποίων ήταν:

- η ενίσχυση της διαφάνειας μέσω εργαλείων όπως το ευρωπαϊκό βιογραφικό σημείωμα, το κοινό ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς για τις γλώσσες και το παράρτημα διπλώματος
- η αναγνώριση προσόντων και δεξιοτήτων, μεταξύ διαφορετικών χωρών αλλά και διαφορετικών επιπέδων, μέσω της ανάπτυξης επιπέδων αναφοράς, κοινών αρχών για την πιστοποίηση και κοινών μονάδων μέτρησης, συμπεριλαμβανομένου και ενός συστήματος πιστωτικών μονάδων για την ΕΕΚ<sup>17</sup>

Οι προτεραιότητες επανεξετάζονταν κάθε δυο χρόνια στις συναντήσεις των αρμόδιων υπουργών οι οποίοι και εξέδιδαν σχετικά ανακοινωθέντα: το 2004 στο Μάαστριχτ, το 2006 στο Ελσίνκι, το 2008 στο Μπορντό και το 2010 στη Μπριζ (Σηπιτάνου, 2014, σ. 156). Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αναπτύχθηκαν το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων (ΕΠΕΠ / EQF), το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Πιστωτικών Μονάδων (ECVET) και το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τη Διασφάλιση της Ποιότητας στην ΕΕΚ (EQAVET)<sup>18</sup>.

Το 2010, πραγματοποιήθηκε συνάντηση των Υπουργών Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης στη Μπριζ όπου επανεξέτασαν τις προτεραιότητες της Διακήρυξης της Κοπεγχάγης για τη χρονική περίοδο από το 2011 έως το 2020. Συμφώνησαν ότι τα συστήματα ΕΕΚ θα πρέπει να εφοδιάζουν τα άτομα με πράσινες δεξιότητες, γενικές (π.χ. μείωση απορριμμάτων, ενεργειακή αποδοτικότητα) και ειδικές, οι οποίες θα είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τα μελλοντικά επαγγέλματα καθώς διευκολύνουν τη μετάβαση σε μια πράσινη οικονομία. Επίσης, θα πρέπει να εξοπλίζουν τους πολίτες με τις κατάλληλες ικανότητες για να είναι σε θέση να αλλάζουν και να εξελίσσονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιβιώνουν σε νέες συνθήκες κάνοντας αποτελεσματική διαχείριση των αλλαγών στην καθημερινή τους

<sup>17</sup> Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training. “The Copenhagen Declaration”. Ανακτήθηκε στις 18.9.2018 από <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/copenhagen-en.pdf>

<sup>18</sup> Ανακοινωθέν της Μπριζ σχετικά με την ενισχυμένη ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Περίοδος 2011-2020. Ανακτήθηκε στις 19.9.2018 από [http://ec.europa.eu/dgs/education\\_culture/repository/education/policy/vocational-policy/doc/brugescom\\_el.pdf](http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/vocational-policy/doc/brugescom_el.pdf)

ζωή. Οι δεξιότητες ΤΠΕ, τέλος, καθώς και οι γλωσσικές θα εξακολουθήσουν να είναι σημαντικές για την αναζήτηση, εύρεση και διατήρηση μιας θέσης εργασίας<sup>19</sup>.

Εγκρίθηκαν επίσης 11 στόχοι στρατηγικής σημασίας για το χρονικό διάστημα από το 2011 έως το 2020, υπό το πρίσμα της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» και του βασικού της στόχου που αφορά στη μείωση (κάτω από 10%) της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και στην αύξηση (πάνω από 40%) του ποσοστού των ατόμων με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης<sup>20</sup>. Οι στόχοι αυτοί έχουν ως προτεραιότητα:

- να καταστήσουν την ΕΕΚ περισσότερο αποτελεσματική, ελκυστική και χρήσιμη και να ενισχύσουν την ποιότητά της
- να εφαρμόσουν τη δια βίου μάθηση και την κινητικότητα
- να ενθαρρύνουν την καινοτομία, τη δημιουργικότητα και το επιχειρηματικό πνεύμα και
- να προωθήσουν την ισότητα, την κοινωνική συνοχή και την ιδιότητα του ενεργού πολίτη<sup>21</sup>

Για την επίτευξη τους, οι συμμετέχουσες χώρες καλούνται να υλοποιήσουν, μεταξύ άλλων:

- τη θέσπιση πλαισίων διασφάλισης ποιότητας (όπως το ευρωπαϊκό EQAVET)
- την αναγνώριση και επικύρωση κάθε μορφής μαθησιακής δραστηριότητας (ακόμα και ανεπίσημης)
- τη συνεργασία για την επίτευξη συνοχής μεταξύ των συστημάτων πιστωτικών μονάδων ECVET και ECTS
- την προώθηση ευκαιριών εκμάθησης γλωσσών
- τη δημιουργία «συμπράξεων γνώσης» μεταξύ καινοτόμων επιχειρήσεων, ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και φορέων ΕΕΚ
- την προώθηση της ιδιότητας του ενεργού πολίτη μέσω συμπράξεων φορέων που παρέχουν επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και φορέων της κοινωνίας πολιτών<sup>22</sup>

---

<sup>19</sup> Ο.π.

<sup>20</sup> Ο.π.

<sup>21</sup> Ο.π.

<sup>22</sup> Ο.π.

Η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού (ΑΜΣ) είναι το μοντέλο διακυβέρνησης που εφαρμόζεται για την υλοποίηση των πολιτικών ΕΕΚ ενώ η υποβολή εκθέσεων για την παρακολούθηση επίτευξης των στόχων αποφασίστηκε να ευθυγραμμιστεί με την υποβολή εκθέσεων του πλαισίου συνεργασίας «εκπαίδευση και κατάρτιση 2020» (ΕΚ 2020)<sup>23</sup>.

### **3.2. Πολιτικές για την Εκπαίδευση**

Όσον αφορά την εκπαίδευση, οι πρώτες συζητήσεις για θέματα πολιτικής γίνονται στη δεκαετία του 1970, με τους Υπουργούς Παιδείας να εκδίδουν, τον Ιούνιο του 1974, Ψήφισμα στο οποίο όμως διαφαίνονται δυσκολίες στη συνεργασία. Δηλώνουν, μεταξύ άλλων, πως η εκπαίδευση δεν μπορεί να θεωρηθεί απλώς ένα στοιχείο του οικονομικού βίου και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι παραδόσεις της κάθε χώρας και η διαφορετικότητα των εκπαιδευτικών πολιτικών και συστημάτων<sup>24</sup>. Δυο χρόνια αργότερα, το 1976, και μετά από αντιδράσεις και δύσκολες διαπραγματεύσεις, υιοθετείται το Πρόγραμμα Δράσης με το οποίο καθιερώνονται οι συναντήσεις των Υπουργών Παιδείας. Θεσμοθετείται, επίσης, Επιτροπή Παιδείας και επιχειρείται επέκταση των δράσεων στον τομέα της εκπαίδευσης πάντα όμως με σεβασμό και αλληλοκατανόηση της διαφορετικότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών μελών (Ασδεράκη, 2008, σσ. 183-185).

Ιστορική στιγμή για την ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική είναι το έτος 1992, όταν αναγνωρίστηκε θεσμικά με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ στην οποία υπήρχε για πρώτη φορά κεφάλαιο με τίτλο «Παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση και νεολαία», υπογραμμίζοντας τη σημαντικότητα των πολιτικών της Κοινότητας για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης (Σηπιτάνου, 2014, σσ. 96-97). Την ίδια δεκαετία, η Επιτροπή εξέδωσε δυο Λευκά Βιβλία: το «Λευκό Βιβλίο για την Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα και την Απασχόληση», που εισήγαγε την ιδέα της διαρκούς εκπαίδευσης, και το «Λευκό Βιβλίο για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση,

---

<sup>23</sup> Ο.π.

<sup>24</sup> Resolution of the ministers of education, meeting within the Council, of 6 June 1974 on cooperation in the field of education. *Official Journal of the European Communities No C98/2*, 20.8.74. Retrieved on September 9, 2018 from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41974X0820&from=EN>

Διδασκαλία και Μάθηση, προς την Κοινωνία της Γνώσης» (Ασδεράκη, 2008, σσ. 222-223).

Ακολούθησε η Ανακοίνωση της Επιτροπής «Για μια Ευρώπη της Γνώσης» που εισήγαγε τον πολιτικό όρο «Ευρώπη της Γνώσης» σε επίσημο έγγραφο της ΕΕ και έδωσε δυο μεγάλες κατευθύνσεις για τη μελλοντική δράση της Ένωσης: 1) να καταστούν οι πολιτικές για τη γνώση (καινοτομία, έρευνα, εκπαίδευση και κατάρτιση) ένας από τους τέσσερις κεντρικούς πυλώνες της πολιτικής της και 2) να βελτιωθεί το επίπεδο γνώσεων και οι δεξιότητες όλων των ευρωπαϊών πολιτών για την προαγωγή της απασχολησιμότητας (Elken, Gornitzka, Maassen, & Vukasovic, n.d., σ. 4).

Στις αρχές της επόμενης δεκαετίας, πραγματοποιήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας η διάγνωση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Ευρώπη λόγω της παγκοσμιοποίησης και των απαιτήσεων της σύγχρονης οικονομίας και η εκπαίδευση μπήκε στο επίκεντρο της προσοχής ως μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής ατζέντας (ό.π., σ. 19). Οι ηγέτες των κρατών μελών συμφώνησαν ότι ο νέος στρατηγικός στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που θα έπρεπε να επιτευχθεί έως το 2010, είναι η ανάδειξή της στην ανταγωνιστικότερη οικονομία του κόσμου και αποφάσισαν τη λήψη μέτρων και την ανάληψη δράσεων στον τομέα της εκπαίδευσης (Ασδεράκη, 2008, σ. 241). Η στρατηγική που αποφασίστηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας αποτελεί ορόσημο για την Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική: η εκπαίδευση συνδέθηκε με άλλα πεδία πολιτικής και προσδιορίστηκε ως απαραίτητος παράγοντας της στρατηγικής οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων (Gornitzka, 2006, σ. 10).

Στη συνέχεια, τον Οκτώβριο του 2000, η Επιτροπή παρουσίασε ένα Υπόμνημα<sup>25</sup> που δεν είχε δεσμευτικό χαρακτήρα αλλά αποσκοπούσε στην έναρξη διαβούλευσης σε πανευρωπαϊκό επίπεδο και καθόριζε τις τάσεις της πολιτικής της ΕΕ στον τομέα της Δια Βίου Μάθησης. Ως αφετηρία για τον διάλογο, προσδιόριζε τις απαιτούμενες δεξιότητες που χρειάζεται να έχουν οι πολίτες για να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία και οικονομία της γνώσης: ψηφιακό γραμματισμό, ξένες γλώσσες, κοινωνικές και επιχειρηματικές δεξιότητες. Κυρίως όμως, την ικανότητα

---

<sup>25</sup> Commission of the European Communities, (2000). Commission Staff Working Paper. A Memorandum on Lifelong Learning, Brussels, 30.10.2000, SEC (2000) 1832.

του να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν, να αποκτούν γρήγορα νέες δεξιότητες και να προσαρμόζονται σε νέες προκλήσεις και καταστάσεις. Και αυτό γιατί οι βασικές δεξιότητες δεν είναι παρά μόνο η αρχή ενός αέναου «ταξιδιού» στον κόσμο της γνώσης και της μάθησης που λαμβάνει χώρα σε όλη τη διάρκεια του ανθρώπινου βίου. Ως θέματα συζήτησης προτάθηκαν επίσης η αύξηση των επενδύσεων σε ανθρώπινο δυναμικό, η ανάπτυξη αποτελεσματικών μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης, η αξιολόγηση της μάθησης, η αναθεώρηση της καθοδήγησης και του προσανατολισμού και η παροχή ευκαιριών δια βίου μάθησης όσο το δυνατόν πιο κοντά στο σπίτι (με χρήση ΤΠΕ).

Στις αρχές του 2001, καθορίστηκαν, με Έκθεση της Επιτροπής<sup>26</sup>, που κάλυπτε τόσο τα συστήματα εκπαίδευσης όσο και αυτά της κατάρτισης, οι κύριοι τομείς για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα των εκπαιδευτικών συστημάτων:

- Αναβάθμιση της ποιότητας της ΕΚ στην Ευρώπη
- Πιο εύκολη πρόσβαση σε προγράμματα ΕΚ σε όλη τη διάρκεια του βίου
- Βελτίωση του ορισμού των βασικών δεξιοτήτων βάσει των αναγκών της κοινωνίας της γνώσης
- Ανάπτυξη πρωτοβουλιών για άνοιγμα της ΕΚ στον ευρύτερο κόσμο
- Βέλτιστη χρήση των πόρων

Τη διαβούλευση και την Έκθεση της Επιτροπής ακολούθησε, τον Νοέμβριο του 2001, η Ανακοίνωση για την *πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης*<sup>27</sup> με την οποία καθορίζονταν οι προτεραιότητες για δράση:

- Αποτίμηση της μάθησης, τόσο σε σχολικά, εξωσχολικά όσο και σε άτυπα πλαίσια (με την αμοιβαία αναγνώριση τυπικών προσόντων)

---

<sup>26</sup> Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2001). Έκθεση της Επιτροπής. Οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των Εκπαιδευτικών Συστημάτων, COM (2001) 59 final, Βρυξέλλες, 31.01.2001. Ανακτήθηκε στις 30.9.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0059&from=EL>

<sup>27</sup> Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2001). Ανακοίνωση σχετικά με την *πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης*, COM (2001) 678 τελικό, 21.11.2001. Ανακτήθηκε στις 14.7.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0678&from=EL>



- Πληροφόρηση, προσανατολισμός και παροχή συμβουλών για μαθησιακές ευκαιρίες μέσω υπηρεσιών προσβάσιμων (π.χ. με χρήση ΤΠΕ) σε όλους τους πολίτες
- Αύξηση επενδύσεων στη μάθηση για τη μετάβαση στην κοινωνία της γνώσης
- Σύνδεση των μαθητευόμενων και των μαθησιακών ευκαιριών με στόχο τη δημιουργία μαθησιακής κουλτούρας. Έμφαση στην παροχή ανοιχτής και ευέλικτης εκπαίδευσης και την ισορροπία μεταξύ των στόχων ΔΒΜ (ενεργός πολιτειότητα, προσωπική ολοκλήρωση, απασχολησιμότητα και κοινωνική ένταξη)
- Βελτίωση βασικών δεξιοτήτων (ΤΠΕ, ξένες γλώσσες, επιχειρηματικό πνεύμα, κοινωνικές δεξιότητες) μέσω πολιτικών για τη Δια Βίου Μάθηση
- Καινοτόμες παιδαγωγικές μέθοδοι με επίκεντρο τον μαθητευόμενο και μετακίνηση από τη διδασκαλία στη μάθηση ώστε οι μαθητευόμενοι να «μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν»

Οι βασικές ικανότητες για τη δια βίου μάθηση καθορίστηκαν το 2006 με σχετική Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου<sup>28</sup>. Η Σύσταση προέτρεπε τα κράτη μέλη να εξασφαλίσουν βασικές ικανότητες για όλους, σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, μέσω των εθνικών στρατηγικών για τη δια βίου μάθηση. Τη Σύσταση συνόδευε παράρτημα με ένα «Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς» στο οποίο αποτυπώνονταν οι οκτώ ικανότητες (συνδυασμός γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων) που θα έπρεπε να διαθέτουν οι πολίτες της ΕΕ ώστε να μπορούν να προσαρμόζονται στις ραγδαίες αλλαγές και προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης. Συγκεκριμένα θα έπρεπε:

- να μπορούν να επικοινωνούν αποτελεσματικά στη μητρική γλώσσα
- να μπορούν να επικοινωνούν αποτελεσματικά σε ξένες γλώσσες
- να έχουν βασικές ικανότητες στην επιστήμη, την τεχνολογία και τα μαθηματικά
- να έχουν ψηφιακές ικανότητες
- να μπορούν να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν (Learning to learn)

<sup>28</sup> Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, (2006). Σύσταση της 18<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης (2006/962/EK). Ανακτήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=el>

- να διαθέτουν κοινωνικές ικανότητες και να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στα κοινά
- να έχουν επιχειρηματικό πνεύμα και πολιτισμικές δεξιότητες<sup>29</sup>

Η σημασία που αποδίδεται όχι μόνο στην ανάπτυξη αλλά και στην αναγνώριση των ικανοτήτων των ευρωπαϊών πολιτών διαφαίνεται στη Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23<sup>ης</sup> Απριλίου 2008, σχετικά με τη θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων για τη δια βίου μάθηση<sup>30</sup>. Με τη συγκεκριμένη Σύσταση επιχειρείται σύνδεση της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της απασχόλησης και «χτίσιμο γεφυρών» ανάμεσα στις μορφές της μάθησης (επίσημη, ανεπίσημη και άτυπη) μέσω της επικύρωσης των μαθησιακών αποτελεσμάτων, ακόμη και αυτών που αποτελούν προϊόν εμπειρίας. Δημιουργήθηκε, γι' αυτό το σκοπό, ένα εργαλείο αναφοράς 8 επιπέδων, το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων (ΕΠΕΠ), για να μπορούν να συγκριθούν τα επίπεδα προσόντων διαφορετικών συστημάτων και να ενθαρρύνεται η πρόσβαση στη δια βίου μάθηση αλλά και η υπερεθνική κινητικότητα<sup>31</sup>.

### **3.3.Στρατηγική της Λισσαβόνας**

Τον Μάρτιο του 2000, σε ειδική σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Λισσαβόνα, συμφωνήθηκε ο νέος στρατηγικός στόχος της Ένωσης για τη δεκαετή περίοδο έως το 2010: να καταστεί η πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης στον κόσμο, άξια για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, με πιο πολλές και καλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης και με αυξημένη συνοχή του κοινωνικού ιστού<sup>32</sup>.

Για την επίτευξη του νέου στρατηγικού στόχου αποφασίστηκε η υλοποίηση μιας στρατηγικής που επεδίωκε:

---

<sup>29</sup> Ο.π.

<sup>30</sup> Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, (2008). Σύσταση της 23<sup>ης</sup> Απριλίου 2008 σχετικά με τη θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων για τη δια βίου μάθηση (2008/C 111/01). Ανακτήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 2018 από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008H0506\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008H0506(01)&from=EL)

<sup>31</sup> Ο.π.

<sup>32</sup> Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, (23-24 Μαρτίου 2000). Συμπεράσματα της Προεδρίας. Ανακτήθηκε στις 21/7/2018 από [http://europa.eu/rapid/press-release\\_PRES-00-900\\_el.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-00-900_el.htm)

- να προετοιμάσει τη μετάβαση στην κοινωνία και την οικονομία της γνώσης
- να εκσυγχρονίσει το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, να δώσει έμφαση στον άνθρωπο και να προασπίσει την κοινωνική ενσωμάτωση
- να στηρίξει την οικονομική προοπτική και τις προβλέψεις οικονομικής αύξησης<sup>33</sup>

Η στρατηγική αυτή αποφασίστηκε να υλοποιηθεί με την εφαρμογή της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού (ΑΜΣ), ενός μοντέλου διακυβέρνησης που είχε ήδη εφαρμοστεί στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση και στην προετοιμασία για τη Νομισματική Ένωση (Gornitzka, 2005). Πρόκειται δηλαδή για ένα σχετικά «παλιό» μοντέλο που απέκτησε όμως νέο όνομα, επεκτάθηκε σε περισσότερα πεδία πολιτικής και έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- κατευθυντήριες γραμμές με χρονοδιαγράμματα που θα παρακολουθούν αν επιτυγχάνονται οι στόχοι (βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα)
- δείκτες και κριτήρια αναφοράς, βάσει των αναγκών των κρατών μελών, ως μέσο σύγκρισης και διάδοσης των καλύτερων πρακτικών
- ειδικούς στόχους για τις πολιτικές των κρατών μελών βάσει των ευρωπαϊκών κατευθυντήριων γραμμών, προσαρμοσμένων όμως όχι μόνο στις εθνικές αλλά και στις περιφερειακές ιδιαιτερότητες
- Διαδικασίες παρακολούθησης, αξιολόγησης και επανεξέτασης από ομοτίμους με στόχο την ενθάρρυνση της αλληλομάθησης<sup>34</sup>

Οι ευρωπαϊκές πολιτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, στόχο είχαν να συμβάλουν στην προσαρμογή στην κοινωνία της γνώσης, αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις της, και στην ικανοποίηση της ανάγκης για βελτίωση του επιπέδου και της ποιότητας απασχόλησης. Στο πλαίσιο αυτό, κλήθηκαν επίσης να προσφέρουν μαθησιακές ευκαιρίες στους πολίτες ώστε οι δεξιότητές τους να μην αχρηστευθούν εξαιτίας των ταχέως μεταβαλλόμενων συνθηκών<sup>35</sup>. Στην έκθεση του Συμβουλίου Παιδείας, της 14<sup>ης</sup> Φεβρουαρίου 2001, με

---

<sup>33</sup> Ο.π., παρ. 5

<sup>34</sup> ό.π., παρ. 37

<sup>35</sup> Ο.π., παρ. 25

τίτλο οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι της εκπαίδευσης και της κατάρτισης καθορίστηκαν οι ακόλουθοι τρεις στόχοι:

- Να ενισχυθεί η ποιότητα των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης
- Να έχουν όλοι οι πολίτες δυνατότητα συμμετοχής σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης
- Να πραγματοποιηθεί άνοιγμα της εκπαίδευσης και κατάρτισης στον ευρύτερο κόσμο<sup>36</sup>

Τα κριτήρια αναφοράς σχετίζονταν με τους τρεις παραπάνω στόχους και επεδίωκαν:

- να αυξηθούν οι επενδύσεις στην εκπαίδευση και κατάρτιση
- να μειωθεί ( $\leq 10\%$ ) το ποσοστό της σχολικής διαρροής
- να αυξηθεί το ποσοστό των ατόμων που έχουν πραγματοποιήσει τεχνολογικές σπουδές ή σπουδές στις θετικές επιστήμες
- να αυξηθεί ( $\geq 80\%$ ) το ποσοστό των πολιτών (25-29 ετών) που να έχει ολοκληρώσει ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- να μειωθεί, σε σχέση με το 2000, το λιγότερο στο μισό για κάθε κράτος μέλος, το ποσοστό των ατόμων που οι επιδόσεις τους σε βασικές δεξιότητες (ανάγνωση/γραφή, αριθμητική) είναι χαμηλές
- να αυξηθεί ( $\geq 10\%$ ) το ποσοστό των πολιτών σε ηλικία εργασίας ( από 25 έως 64 ετών) που να λαμβάνουν μέρος σε δραστηριότητες δια βίου μάθησης<sup>37</sup>

Η παρακολούθηση της επίτευξης αυτών των στόχων πραγματοποιείται μέσω των εθνικών εκθέσεων που υποβάλλουν τα κράτη μέλη σε προβλεπόμενες ημερομηνίες ενώ, σε περίπτωση μη επίτευξης, δεν υπάρχουν κυρώσεις καθώς η διαδικασία

---

<sup>36</sup> Συμβούλιο Παιδείας, (2001). Έκθεση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σχετικά με τους συγκεκριμένους μελλοντικούς στόχους της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Ανακτήθηκε στις 23.7.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:c11049&from=EL>

<sup>37</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2002). Ανακοίνωση σχετικά με τα ευρωπαϊκά κριτήρια αναφοράς για την εκπαίδευση και κατάρτιση, COM (2002) 629 τελικό, 20.11.2002. Ανακτήθηκε στις 9.9.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11064>

διέπεται από εργαλεία «ηπίου νόμου» χωρίς να απαιτούνται δεσμεύσεις για την εναρμόνιση των εθνικών πολιτικών εκπαίδευσης (Μενδρινού, 2016, σ. 125).

Αυτό θεωρείται πλεονέκτημα από κάποιους μελετητές, όπως οι Borrás και Jacobsson σύμφωνα με τις οποίες η ΑΜΣ συνδυάζει με πρωτοφανή τρόπο κοινές δράσεις και εθνική αυτονομία. Προάγει τη συμμετοχή ενός ευρέος φάσματος δρώντων, δημόσιων και ιδιωτικών, προωθεί τις συνεργατικές πρακτικές και υποστηρίζει τη μάθηση ενθαρρύνοντας την αμοιβαία συνεργασία και την ανταλλαγή γνώσης και εμπειριών (Borrás & Jacobsson, 2004, σ. 189).

Για άλλους, ωστόσο, όπως οι Lange και Alexiadou, δεν πρέπει να αποδίδεται υπερβολική έμφαση στην ευελιξία και τον «ήπιο» χαρακτήρα της ΑΜΣ. Αυτό γιατί η ανταλλαγή πληροφοριών στα δίκτυα πολιτικής έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει τις εκπαιδευτικές πολιτικές των κρατών μελών μέσω της ανάπτυξης στόχων, σημείων αναφοράς και ποσοτικών δεικτών (Lange & Alexiadou, 2007, σσ. 323-324).

### **3.4.Στρατηγική Ευρώπη 2020**

Δέκα χρόνια αργότερα, οι στόχοι της ΕΕ επαναπροσδιορίστηκαν υπό την επιρροή της οικονομικής κρίσης. Η Επιτροπή, με Ανακοίνωσή της, πρότεινε την υιοθέτηση της Ευρώπης 2020, μιας νέας στρατηγικής «για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη»<sup>38</sup> με σκοπό την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών της Ευρώπης (χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης, ανεργία και δημογραφική γήρανση), την έξοδο από την κρίση και την επιστροφή σε τροχιά ανάπτυξης. Η στρατηγική περιλαμβάνει τρεις αλληλοενισχυόμενες προτεραιότητες και πέντε αλληλένδετους βασικούς στόχους. Αυτοί σχετίζονται με το ποσοστό απασχόλησης του πληθυσμού, τις επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη, το περιβάλλον, τη συμμετοχή στην εκπαίδευση και την καταπολέμηση της φτώχειας<sup>39</sup>.

Στο πλαίσιο αυτό, επαναπροσδιορίστηκαν και οι στόχοι που αφορούσαν στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Για τη δεκαετή περίοδο από το 2010 έως το 2020, οι στρατηγικοί στόχοι έγιναν τέσσερις:

<sup>38</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2010). ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ. *ΕΥΡΩΠΗ 2020. Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη*, COM (2010) 2020 τελικό. Βρυξέλλες 3.3.2010. Ανάκτηση από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=EL>

<sup>39</sup> Ο.π.

- να εφαρμοστεί η δια βίου μάθηση και η κινητικότητα
- να ενισχυθεί η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης
- να προαχθεί η ισοτιμία, η κοινωνική συνοχή και η ενεργός πολιτειότητα
- να ενδυναμωθεί η δημιουργικότητα, η καινοτομία και η επιχειρηματικότητα<sup>40</sup>

Τα κριτήρια αναφοράς είναι πλέον πέντε και αφορούν στην προσχολική εκπαίδευση, την πρόωρη εγκατάλειψη της εκπαίδευσης και κατάρτισης, τις χαμηλές επιδόσεις σε βασικές δεξιότητες, την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τη συμμετοχή στη δια βίου μάθηση. Συγκεκριμένα, έως το 2020 θα πρέπει:

- ποσοστό 95% των παιδιών να συμμετέχει σε προσχολική εκπαίδευση
- να μειωθεί (<15%) το ποσοστό των ατόμων που σημειώνουν χαμηλές επιδόσεις σε βασικές δεξιότητες (ανάγνωση, μαθηματικά, θετικές επιστήμες)
- να μειωθεί (<10%) το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση
- να αυξηθούν οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ηλικίας 30-34 ετών) σε ποσοστό >40%
- να αυξηθεί ο αριθμός των ατόμων που συμμετέχουν σε δραστηριότητες δια βίου μάθησης σε ποσοστό >15% <sup>41</sup>

Και οι τέσσερις στόχοι και τα κριτήρια αναφοράς εξακολουθούν να ισχύουν, ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, μετά τα βίαια γεγονότα του 2015 κρίθηκε απαραίτητο να επανακαθορισθούν οι προτεραιότητες και να δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στις διαπολιτισμικές και κοινωνικές ικανότητες<sup>42</sup>.

---

<sup>40</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2009). Συμπεράσματα του συμβουλίου της 12ης Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 119/2 28.5.2009.

<sup>41</sup> Ο.π.

<sup>42</sup> Βλ. παρ. 2.2

### 3.5. Η περίοδος 2014-2020

Στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του 21<sup>ου</sup> αιώνα, το Συμβούλιο αναγνώρισε ότι έχει μεν πραγματοποιηθεί πρόοδος όσον αφορά στη βελτίωση των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, ωστόσο δε, ο φιλόδοξος στρατηγικός στόχος να μετατραπεί η Ευρώπη στην πιο ανταγωνιστική οικονομία της γνώσης παγκοσμίως δεν είχε επιτευχθεί<sup>43</sup>. Θεώρησε ότι έπρεπε να καταβληθούν περαιτέρω προσπάθειες για την υλοποίηση των μακροπρόθεσμων στόχων που τέθηκαν στη Λισσαβόνα και έθεσε τους τέσσερις, προαναφερθέντες στην ενότητα 3.4, στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Έτσι, σε μια προσπάθεια επίτευξης του φιλόδοξου στόχου της συμμετοχής 15% των ενηλίκων στη δια βίου μάθηση, αλλά και εκείνου της αύξησης των ατόμων που έχουν ολοκληρώσει τριτοβάθμια εκπαίδευση, το Συμβούλιο, σε Ψήφισμά του το 2011, κάλεσε τα κράτη μέλη να στοχεύσουν στην εφαρμογή ενός ανανεωμένου θεματολογίου για την εκπαίδευση ενηλίκων ανάλογα με τις εκάστοτε εθνικές ιδιαιτερότητες και συνθήκες. Συγκεκριμένα, τα κράτη μέλη καλούνται να αναπτύξουν συνεργασία χρησιμοποιώντας τα εργαλεία που έχουν αναπτυχθεί για τη Δια Βίου Μάθηση σε ενωσιακό επίπεδο: τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία καθώς και τις ευκαιρίες από το πρόγραμμα Δια Βίου Μάθησης (κυρίως από τα σκέλη Leonardo da Vinci και Grundtvig) και το διάδοχο πρόγραμμα (Erasmus+) που επρόκειτο να τεθεί σε εφαρμογή από το 2014<sup>44</sup>. Το ανανεωμένο ευρωπαϊκό θεματολόγιο διακρίνεται από μακροπρόθεσμη θεώρηση για την εκπαίδευση ενηλίκων και σηματοδοτεί το όραμα για τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής της ΕΕ έως το 2020.

---

<sup>43</sup>Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2009). Συμπεράσματα του συμβουλίου της 12ης Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C 119/2 28.5.2009.

<sup>44</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2011). Ψήφισμα σχετικά με ένα ανανεωμένο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων, Επίσημη Εφημερίδα C 372, 20.12.2011. Ανακτήθηκε στις 14.7.2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2011:372:FULL&from=EL>

### 3.5.1. Πολιτικές και Πρωτοβουλίες

Το 2012, η Επιτροπή, με ανακοίνωσή της, ζήτησε από τα κράτη μέλη να ανταποκριθούν στις προκλήσεις του 21<sup>ου</sup> αιώνα με την επένδυση σε εγκάρσιες δεξιότητες, όπως το να μπορούν οι πολίτες να σκέφτονται κριτικά, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να επιλύουν προβλήματα και να εργάζονται σε ομάδες. Ζήτησε, επίσης, να επενδύσουν και στις δεξιότητες που σχετίζονται με τις θετικές και τεχνολογικές επιστήμες, τη μηχανική και τα μαθηματικά. Οι βασικές δεξιότητες ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής εξακολουθούν να αποτελούν προτεραιότητα όμως η φύση τους επηρεάζεται και μεταβάλλεται από τις τεχνολογικές εξελίξεις για αυτό και θα πρέπει να ληφθούν μέτρα βελτίωσης του ψηφιακού και επικοινωνιακού γραμματισμού. Εξίσου σημαντική προτεραιότητα δίνεται και στην εκμάθηση γλωσσών καθώς η ικανότητα ομιλίας ξένων γλωσσών θεωρείται ότι συμβάλλει στην απασχολησιμότητα και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων μέσα στην παγκόσμια αγορά<sup>45</sup>.

Την ίδια χρονιά το Συμβούλιο κάλεσε τα κράτη μέλη να δρομολογήσουν, έως το 2015, εθνικές διαδικασίες για την αναγνώριση και πιστοποίηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων (γνώσεις, δεξιότητες, ικανότητες) που προέρχονται από δραστηριότητες μη τυπικής και άτυπης μάθησης<sup>46</sup>. Έως το 2018, θα πρέπει επίσης να έχουν θεσπιστεί σχετικές ρυθμίσεις ώστε οι ευρωπαίοι πολίτες να είναι σε θέση να επικυρώνουν τα μαθησιακά αποτελέσματα από διαφορετικές μορφές μάθησης (ακόμα και μέσω ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων) ενώ οι ρυθμίσεις αυτές θα πρέπει, όποτε ενδείκνυται, να είναι σε αντιστοιχία με τα εθνικά πλαίσια επαγγελματικών προσόντων και σε ευθυγράμμιση με το ΕΠΕΠ<sup>47</sup>.

---

<sup>45</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2012). Ανακοίνωση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών. Ανασχεδιασμός της εκπαίδευσης: επενδύοντας στις δεξιότητες για καλύτερα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα, COM (2012) 669 final. Ανακτήθηκε στις 25 Σεπτεμβρίου 2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0669&from=EN>

<sup>46</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2012). Σύσταση της 20<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου 2012 για την επικύρωση της μη τυπικής και της άτυπης μάθησης (2012/C 398/01). Ανακτήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 2018 από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012H1222\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012H1222(01)&from=EL)

<sup>47</sup> Ο.π.



Κομβικό έτος, ωστόσο, ήταν το 2015 όταν οι προτεραιότητες επαναπροσδιορίστηκαν λόγω του ξεσπάσματος του βίαιου εξτρεμισμού, από τη μία, και των αυξανόμενων προσφυγικών ροών, από την άλλη. Τα συστήματα εκπαίδευσης κλήθηκαν να εξασφαλίσουν ισότιμη πρόσβαση, χωρίς αποκλεισμούς, σε ποιοτική εκπαίδευση στις μειονεκτούσες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των προσφάτως αφιχθέντων μεταναστών, διευκολύνοντας την ένταξή τους στην κοινωνία και την ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας. Μεγαλύτερη έμφαση δίνεται, όπως προαναφέρθηκε, και στο ρόλο που διαδραματίζει η εκπαίδευση όσον αφορά την προαγωγή των διαπολιτισμικών και κοινωνικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων καθώς και των σχετικών με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη<sup>48</sup>.

Οι προτεραιότητες αυτές διαφαίνονται και στην Ανακοίνωση της Επιτροπής, τον Ιούνιο του 2016, με τίτλο «Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας»<sup>49</sup>. Στην ανακοίνωση αναφέρεται πως ένας μεγάλος αριθμός Ευρωπαίων, περίπου 70 εκατομμύρια, έχει ανεπαρκείς γνώσεις σε βασικές δεξιότητες. Ένας ακόμα μεγαλύτερος αριθμός (σχεδόν ο μισός πληθυσμός της Ένωσης) στερείται των απαιτούμενων ψηφιακών δεξιοτήτων και των δεξιοτήτων αριθμητικής. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι πολίτες αυτοί να είναι πλημμελώς εξοπλισμένοι για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της παγκόσμιας οικονομίας. Για να εξοπλιστεί, λοιπόν, το ανθρώπινο δυναμικό της Ένωσης με επίκαιρες δεξιότητες η δράση επικεντρώνεται σε δέκα σημεία:

- Την ενίσχυση της βάσης, με τη βελτίωση των δεξιοτήτων των ατόμων με χαμηλό επίπεδο προσόντων
- Τη βελτίωση της ανθεκτικότητας μέσω της απόκτησης βασικών ικανοτήτων αλλά και άλλων περισσότερο πολύπλοκων και υψηλότερου επιπέδου
- την ενίσχυση της ελκυστικότητας της ΕΕΚ ώστε να αποτελεί πρώτη επιλογή
- την έμφαση στις ψηφιακές δεξιότητες, με ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών ψηφιακών δεξιοτήτων από τα κράτη μέλη έως τα μέσα του 2017
- την ενίσχυση της συγκρισιμότητας των επαγγελματικών προσόντων (ώστε να διευκολύνεται και η ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας)

---

<sup>48</sup> Βλ. υποσημ. 16

<sup>49</sup> Βλ. υποσημ. 15

- τη χωρίς καθυστέρηση δυνατότητα αναγνώρισης της εμπειρίας και των προσόντων των υπηκόων τρίτων χωρών
- την παροχή καλύτερης πληροφόρησης των πολιτών για καλύτερες επιλογές σταδιοδρομίας
- την αντιμετώπιση του προβλήματος της διαρροής εγκεφάλων
- την ενίσχυση των σχετικών με τις δεξιότητες πληροφοριών για την παροχή των κατάλληλων δεξιοτήτων την κατάλληλη στιγμή
- την καλύτερη κατανόηση των επιδόσεων των αποφοίτων και της εξέλιξής τους στην αγορά εργασίας.

Και το Συμβούλιο, στη Σύστασή του της 19<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου 2016<sup>50</sup>, επικεντρώνεται στους ενήλικες με χαμηλό επίπεδο προσόντων και καλεί τα κράτη μέλη να επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους στην παροχή εξατομικευμένης εκπαίδευσης σε μειονεκτούντα άτομα, μεταξύ των οποίων και σε μετανάστες από τρίτες χώρες που διαμένουν μόνιμα στην ΕΕ, με στόχο την αναβάθμιση των δεξιοτήτων τους. Παράλληλα, σύμφωνα και με τη Σύσταση του Συμβουλίου της 20ής Δεκεμβρίου 2012<sup>51</sup>, θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα και να ενθαρρύνεται η πιστοποίηση των προσόντων που τα άτομα αυτά έχουν αποκτήσει σε αντιστοιχία με τα εκάστοτε εθνικά πλαίσια προσόντων.

Σύμφωνα με τη Σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2017, τα εθνικά πλαίσια και συστήματα επαγγελματικών προσόντων που έχουν αναπτύξει τα κράτη μέλη δεν είναι στατικά αλλά τείνουν να μεταβάλλονται με τον χρόνο και, γι' αυτόν τον λόγο, θα πρέπει να επικαιροποιούνται και να συσχετίζονται εκ νέου με το ΕΠΕΠ όποτε θεωρείται απαραίτητο<sup>52</sup>. Οι χώρες μέλη θα πρέπει, επίσης, να χρησιμοποιούν το ΕΠΕΠ για να συγκρίνουν όλους τους τύπους επαγγελματικών προσόντων

<sup>50</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2016). Σύσταση της 19<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου 2016 όσον αφορά τις Διαδρομές Αναβάθμισης των Δεξιοτήτων: Νέες Ευκαιρίες για Ενήλικους (2016/C 484/01).

Ανακτήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 2018 από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224(01)&from=EL)

<sup>51</sup> Βλ. υποσημ. 46

<sup>52</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2017). Σύσταση της 22ας Μαΐου 2017 σχετικά με το ευρωπαϊκό πλαίσιο επαγγελματικών προσόντων για τη διά βίου μάθηση και με την κατάργηση της σύστασης της 23ης Απριλίου 2008, σχετικά με τη θέσπιση του ΕΠΕΠ για τη διά βίου μάθηση (2017/C 189/03). Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου 2018 από <https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/el.pdf>

συσχετίζοντάς τους με τα επίπεδά του και να φροντίζουν ώστε σε όλα τα νέα έγγραφα πιστοποίησης επαγγελματικών προσόντων (πιστοποιητικά, τίτλους σπουδών κ.λπ.) να αναγράφεται σαφώς το επίπεδο του ΕΠΕΠ στο οποίο αντιστοιχούν. Παράλληλα, ωστόσο, και το ΕΠΕΠ θα πρέπει να εξελιχθεί με στόχο την προαγωγή της συγκρισιμότητας των επαγγελματικών προσόντων και τη δίκαιη αναγνώριση αυτών που έχουν αποκτηθεί σε τρίτες χώρες<sup>53</sup>.

Το 2017, η Λευκή Βίβλος της Επιτροπής, η οποία αποτύπωνε τις αλλαγές και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει και αναμένεται να αντιμετωπίσει η ΕΕ, αποτέλεσε την αφετηρία για προβληματισμό και συζήτηση σχετικά με το μέλλον της Ευρώπης<sup>54</sup>. Ακολούθησε ένα ακόμη έγγραφο της Επιτροπής, σχετικά με την κοινωνική διάσταση στην ΕΕ, στο οποίο περιγράφεται το πώς αναμένεται να μετασχηματιστεί το περιβάλλον εργασίας έως το 2025 και υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα εκσυγχρονισμού των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης ώστε να καλύψουν κενά και αναντιστοιχίες δεξιοτήτων<sup>55</sup>.

Τον Νοέμβριο της ίδιας χρονιάς, οι Ευρωπαίοι ηγέτες συναντήθηκαν στο Γκέτεμποργκ για να συζητήσουν, μεταξύ άλλων, για τον ρόλο που είναι απαραίτητο να διαδραματίσει η εκπαίδευση στο μέλλον όσον αφορά και την ισχυροποίηση της κοινής μας ευρωπαϊκής ταυτότητας και πολιτιστικής κληρονομιάς. Η Επιτροπή συνέβαλε στη συζήτηση με ένα ακόμη έγγραφο, την Ανακοίνωση για την *ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού*<sup>56</sup>,

---

<sup>53</sup> Ο.π.

<sup>54</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2017). Λευκή Βίβλος για το μέλλον της Ευρώπης. Προβληματισμοί και σενάρια για την ΕΕ των 27 έως το 2025, COM(2017) 2025 της 1ης Μαρτίου 2017. Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου 2018 από [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/levki\\_bivlos\\_gia\\_to\\_mellon\\_tis\\_eyropis\\_el.pdf](https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/levki_bivlos_gia_to_mellon_tis_eyropis_el.pdf)

<sup>55</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2017). Έγγραφο προβληματισμού για την κοινωνική διάσταση της Ευρώπης, COM (2017) 206 της 26ης Απριλίου 2017. Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου 2018 από [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimension-europe\\_el.pdf](https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimension-europe_el.pdf)

<sup>56</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2017). Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού, COM (2017) 673 final. Στρασβούργο, 14.11.2017. Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου 2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0673&from=EL>

το οποίο αποτύπωνε το όραμα για έναν Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης που θα είχε ως βάση το νέο θεματολόγιο δεξιοτήτων<sup>57</sup>. Οι προτάσεις και δράσεις για τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης περιλαμβάνουν την αναγνώριση τίτλων σπουδών αλλά και απολυτηρίων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, την ενίσχυση του προγράμματος Erasmus+ ώστε να διπλασιαστούν οι συμμετέχοντες (με συμμετοχή και των μειονεκτούντων ατόμων) έως το 2025, τη δημιουργία ενωσιακής φοιτητικής ταυτότητας και πραγματικά ευρωπαϊκών πανεπιστημίων.

Όσον αφορά στις απαραίτητες δεξιότητες, κρίνεται αναγκαία η αντιμετώπιση των υφιστάμενων ελλείψεων και κενών στις ψηφιακές δεξιότητες (π.χ. κωδικοποίησης και ασφάλειας στον κυβερνοχώρο), στις επικοινωνιακές και επιχειρηματικές δεξιότητες αλλά και στη γνώση και χρήση ξένων γλωσσών. Για την αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων, κρίνεται απαραίτητη, επίσης, η μάθηση με ποικίλους τρόπους όπως, για παράδειγμα, με βάση την εργασία, μέσω μαθητείας αλλά και δραστηριοτήτων δια βίου μάθησης, ενώ ο τρέχων στόχος για συμμετοχή του 15% των ενηλίκων σε δραστηριότητες ΔΒΜ αναμένεται να γίνει περισσότερο φιλόδοξος με τον καθορισμό κριτηρίου αναφοράς για τη συμμετοχή 25% στη ΔΒΜ έως το 2025<sup>58</sup>.

Οι σύγχρονες αυτές τάσεις αποτυπώνονται σε συστάσεις του Συμβουλίου και προτάσεις και ανακοινώσεις της Επιτροπής κατά το τρέχων έτος 2018. Στις αρχές του έτους, η Επιτροπή έρχεται να προτείνει τη σύσταση του Συμβουλίου, που αφορά στις *βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης*<sup>59</sup>, και στην οποία, μεταξύ άλλων, υποστηρίζεται η δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης. Οι βασικές ικανότητες, που είχαν εγκριθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο το 2006, αναθεωρούνται. Οι νέες βασικές ικανότητες, οι οποίες αλληλεπικαλύπτονται και αλληλοσυνδέονται καθώς δεξιότητες όπως η κριτική σκέψη, το ομαδικό πνεύμα, κοινωνικές, επικοινωνιακές και διαπολιτισμικές δεξιότητες ενυπάρχουν σε όλο το φάσμα, είναι οι εξής:

- «Ικανότητα γραμματισμού

---

<sup>57</sup> Για το νέο θεματολόγιο δεξιοτήτων βλ. υποσημείωση 15

<sup>58</sup> Βλ. υποσημείωση 54

<sup>59</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2018). Πρόταση. Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης, Βρυξέλλες, 17.1.2018, COM(2018) 24 final. Ανάκτηση στις 21 Οκτωβρίου 2018 από <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EL/COM-2018-24-F1-EL-MAIN-PART-1.PDF>

- Γλωσσική ικανότητα
- Μαθηματική ικανότητα και ικανότητες στις θετικές επιστήμες, την τεχνολογία και τη μηχανική και
- Ψηφιακή ικανότητα
- Προσωπική, κοινωνική και μαθησιακή ικανότητα
- Ικανότητα του πολίτη
- Επιχειρηματική ικανότητα
- Πολιτιστική γνώση και έκφραση»<sup>60</sup>

Παράλληλα, η Επιτροπή ανακοινώνει ένα *σχέδιο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση*<sup>61</sup> με προτεραιότητες τη βελτίωση της χρήσης της ψηφιακής τεχνολογίας στην εκπαίδευση, την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων σε όλη τη διάρκεια της ζωής και την αξιοποίηση των δεδομένων για τη βελτίωση των εκπαιδευτικών συστημάτων. Πρώτον, έχει διαπιστωθεί πως όλο και περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούν την ψηφιακή τεχνολογία στην καθημερινή τους ζωή, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι χρησιμοποιείται στον ίδιο βαθμό και στην εκπαίδευση όπου οι δυνατότητες βελτίωσης με χρήση της τεχνολογίας παραμένουν σχετικά ανεκμετάλλευτες. Δεύτερον, η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων είναι ιδιαίτερα σημαντική για την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα για αυτό και είναι απαραίτητο να αρχίζει σε μικρή ηλικία και να λαμβάνει χώρα σε όλη τη διάρκεια της ζωής των ευρωπαίων πολιτών. Όσον αφορά την αξιοποίηση των δεδομένων, τέλος, αυτή θα συνδράμει ώστε τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να μπορούν να προβλέπουν τις αλλαγές και τις προκλήσεις αντί να προσπαθούν να προσαρμοστούν εκ των υστέρων όπως συμβαίνει σήμερα<sup>62</sup>.

<sup>60</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2018). Παράρτημα της Πρότασης σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της διά βίου μάθησης, Βρυξέλλες, 17.1.2018, COM(2018) 24 final ANNEX. Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου 2018 από <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EL/COM-2018-24-F1-EL-ANNEX-1-PART-1.PDF>

<sup>61</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2018). Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, σχετικά με το σχέδιο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση, COM(2018) 22 final, Βρυξέλλες, 17.1.2018. Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου 2018 από <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EL/COM-2018-22-F1-EL-MAIN-PART-1.PDF>

<sup>62</sup> Ο.π.

Η αποτελεσματικότερη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας στον τομέα της εκπαίδευσης μπορεί να εφαρμοστεί, επίσης, και στην εκμάθηση ξένων γλωσσών. Η ικανότητα ομιλίας ευρωπαϊκών γλωσσών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης και στο όραμα μιας Ευρώπης χωρίς αποκλεισμούς και σύνορα, στην οποία τα άτομα θα μπορούν να μετακινούνται και να σπουδάζουν ή να εργάζονται σε άλλος κράτος μέλος χωρίς να παρεμποδίζονται από γλωσσικά εμπόδια. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή προτείνει τη Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τις ξένες γλώσσες στην οποία τονίζεται η αναγκαιότητα η εκμάθηση να ξεκινάει μεν στο πλαίσιο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, να χαρακτηρίζεται δε από δια βίου προοπτική<sup>63</sup>. Στη συγκεκριμένη σύσταση του Συμβουλίου αναφέρεται πως η γνώση ξένων γλωσσών αποτελεί ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για την αναζήτηση και εύρεση μιας θέσης εργασίας. Ωστόσο, η τελευταία έρευνα για την ΕΚ (CVTS 2016) έδειξε πως μόνο ένα μικρό ποσοστό των επιχειρήσεων (7,9%) που παρέχουν κατάρτιση στους εργαζόμενους, στέλνουν τους υπαλλήλους να παρακολουθήσουν προγράμματα εκμάθησης γλωσσών<sup>64</sup>.

Τέλος, η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, με δια βίου προοπτική, οι κοινές αξίες και η ευρωπαϊκή διάσταση της διδασκαλίας αποτελούν βασικές προτεραιότητες της Ένωσης και αποτυπώνονται στη σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2018<sup>65</sup>. Σύμφωνα με αυτήν, τα κράτη μέλη θα πρέπει να προωθήσουν την παροχή εκπαίδευσης που σχετίζεται με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη, τις διαπολιτισμικές δεξιότητες και την ένταξη των πολιτών, ιδίως εκείνων από μειονεκτούντα περιβάλλοντα, σε ποιοτική εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια του βίου. Με χρήση των ήδη υπάρχοντων στοιχείων ή συλλογή νέων, μέσω ανταλλαγής καλών πρακτικών και μάθησης από ομοτίμους, θα πρέπει να εντοπίζουν τις ανάγκες και να συνεργάζονται

---

<sup>63</sup> Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2018). Πρόταση. Σύσταση του Συμβουλίου για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σχετικά με τη διδασκαλία και την εκμάθηση γλωσσών, COM(2018) 272 final/2, Βρυξέλλες, 22.5.2018. Ανακτήθηκε στις 21 Οκτωβρίου 2018 από <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EL/COM-2018-272-F2-EL-MAIN-PART-1.PDF>

<sup>64</sup> Ο.π.

<sup>65</sup> Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2018). Σύσταση της 22ας Μαΐου 2018 για την προώθηση των κοινών αξιών, της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της ευρωπαϊκής διάστασης της διδασκαλίας. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C195/1, 7.6.2018. Ανάκτηση στις 21 Οκτωβρίου 2018 από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0607\(01\)&from=ET](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0607(01)&from=ET)

για την προαγωγή των κοινών αξιών. Για την υλοποίηση των ανωτέρω συστάσεων, οι χώρες μέλη μπορούν να χρησιμοποιούν τα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά μέσα και εργαλεία, όπως το Erasmus+ και τα ΕΔΕΤ.

### **3.5.2. Προγράμματα**

Κατά την τρέχουσα περίοδο, σε εφαρμογή των ευρωπαϊκών πολιτικών και πρωτοβουλιών, υλοποιείται το Erasmus+: ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα στο οποίο έχουν ενσωματωθεί όλα τα προηγούμενα προγράμματα που αφορούσαν στην εκπαίδευση, κατάρτιση και νεολαία, ώστε να ενισχυθούν οι συνέργειες μεταξύ της τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης<sup>66</sup>. Το πρόγραμμα έχει επταετή διάρκεια (από την 1<sup>η</sup> Ιανουαρίου 2014 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020), συμπεριλαμβάνει για πρώτη φορά και το πεδίο του αθλητισμού, επικεντρώνεται σε τρεις κατηγορίες δράσεων και αναμένεται να συμβάλει προς την κατεύθυνση της επίτευξης των στόχων των στρατηγικών «Ευρώπη 2020» και «ΕΚ 2020»<sup>67</sup>.

Οι δράσεις του Erasmus+ για την εκπαίδευση και την κατάρτιση είναι τρεις και αφορούν:

- στην κινητικότητα των σπουδαστών (για σπουδές ή πρακτική άσκηση) και του προσωπικού (είτε για διδασκαλία είτε για εργασία) στις χώρες του προγράμματος
- στη συνεργασία και τις συμπράξεις μεταξύ οργανώσεων, ιδρυμάτων και του κόσμου της εργασίας για την προαγωγή της καινοτομίας και τη διάδοση καλών πρακτικών
- στην υποστήριξη των μεταρρυθμίσεων πολιτικής με διάλογο, εφαρμογή της ΑΜΣ και των ενωσιακών μέσων για τη διαφάνεια, την αναγνώριση και επικύρωση των δεξιοτήτων και επαγγελματικών προσόντων (Europass, EQF,

---

<sup>66</sup> Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, (2013). ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1288/2013 της 11<sup>ης</sup> Δεκεμβρίου 2013 για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία & τον αθλητισμό και για την κατάρτιση των αποφάσεων 1719 & 1720/06/ΕΚ και 1298/08/ΕΚ. Ανάκτηση στις 28 Οκτωβρίου 2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1288&from=EL>

<sup>67</sup> Ο.π.

ECTS, ECVET, EQAVET κ.λπ.) και χρήση των δικτύων NARIC, Eurydice, Euroguidance και εθνικών κέντρων Europass<sup>68</sup>.

Για επικοινωνιακούς σκοπούς, όσοι κάνουν χρήση του προγράμματος θα πρέπει να χρησιμοποιούν την ονομασία «Erasmus+». Μπορούν ωστόσο, για διευκόλυνσή τους, να αναζητούν πληροφορίες για παλαιότερα προγράμματα με χρήση των ονομασιών «Erasmus+:Grundtvig» και «Erasmus+: Leonardo da Vinci» για την εκπαίδευση ενηλίκων και την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση αντίστοιχα (Σηπιτάνου, 2014, σ. 244).

Όσον αφορά την εκπαίδευση ενηλίκων και την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση το πρόγραμμα στοχεύει:

- να βελτιώσει το επίπεδο των βασικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων των συμμετεχόντων μέσω της κινητικότητας και των συμπράξεων ανάμεσα στον κόσμο της εκπαίδευσης και σε εκείνον της απασχόλησης
- να προάγει την αριστεία στην καινοτομία με διακρατικές συνεργασίες μεταξύ φορέων του εκπαιδευτικού χώρου και άλλων ενδιαφερόμενων μερών
- να υποστηρίξει τη δημιουργία του ευρωπαϊκού χώρου ΔΒΜ και τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων ΕΚ μέσω της ανταλλαγής καλών πρακτικών και της χρήσης των ενωσιακών εργαλείων για τη διαφάνεια
- να προάγει τη διεθνή διάσταση της εκπαίδευσης και κατάρτισης με ενίσχυση της κινητικότητας και δημιουργία «γεφυρών» συνεργασίας μεταξύ ανώτατης εκπαίδευσης και ΕΕΚ
- Να ενισχύσει την εκμάθηση ξένων γλωσσών και να προάγει τον ευρωπαϊκό πολιτισμικό και γλωσσικό πλούτο (ό.π., σσ. 256-257)

Προτεραιότητες, τέλος, αποτελούν η ανάπτυξη δεξιοτήτων όπως οι ψηφιακές, το επιχειρηματικό πνεύμα και οι γλωσσικές, η χρήση ΤΠΕ κατά τη διδασκαλία και τη μάθηση, η πρόσβαση σε ανοιχτούς εκπαιδευτικούς πόρους (ΑΕΠ), η συνοχή μεταξύ ενωσιακών και εθνικών εργαλείων για τη διαφάνεια και ο διάλογος σχετικά με τις μελλοντικές επενδύσεις στην ΕΚ. Στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό να μειωθεί το ποσοστό των ατόμων με χαμηλές δεξιότητες ενώ στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση μεγαλύτερη προτεραιότητα έχουν οι

---

<sup>68</sup> Ο.π.



συμπράξεις μεταξύ παρόχων εκπαίδευσης και φορέων απασχόλησης (ό.π., σσ. 257-258).

### **3.6.Συμπεράσματα**

Από τη δεκαετία του 1990 κι έπειτα παρατηρείται μια σταδιακή ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτικής στον τομέα της εκπαίδευσης η οποία δεν είναι κάτι στατικό αλλά διαμορφώνεται προοδευτικά λαμβάνοντας υπόψη τις επικρατούσες συνθήκες. Ορόσημο για τη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής είναι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας (2000) καθώς συνέδεσε την εκπαίδευση με τον στρατηγικό στόχο της Ένωσης και αποτέλεσε την αφετηρία για εντατικοποιημένη διαβούλευση και συνεργασία σε αυτόν τον τομέα.

Σταδιακά, λοιπόν, μέσα στην πρώτη δεκαετία του 21<sup>ου</sup> αιώνα, καθορίστηκαν τομείς συνεργασίας και προτεραιότητες για δράση, προσδιορίστηκε ένα ευρύ φάσμα ικανοτήτων και δημιουργήθηκαν εργαλεία και σημεία αναφοράς, όπως το ΕΠΕΠ και το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς, ώστε η Ένωση και τα κράτη μέλη να συνεργαστούν για τον συμφωνημένο στόχο, αυτόν της ανάδειξης της ΕΕ στην ανταγωνιστικότερη οικονομία παγκοσμίως έως το 2010.

Η προοδευτική διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής εκπαίδευσης ενηλίκων και η επανεξέταση προτεραιοτήτων σύμφωνα με τις επικρατούσες συνθήκες παρατηρείται και κατά τη χρονική περίοδο 2014-2020.

Η μάθηση με διαφορετικές μορφές κρίνεται όλο και περισσότερο απαραίτητη και ο σημερινός στόχος για συμμετοχή του 15% των ενηλίκων σε δραστηριότητες ΔΒΜ αναμένεται να αυξηθεί στο 25% μετά το 2020. Τα κράτη μέλη έχουν κληθεί να θεσπίσουν, έως το 2018, ρυθμίσεις σχετικά με την επικύρωση των γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων που αποκτώνται μέσω όλων των διαφορετικών τρόπων μάθησης.

Τα κράτη μέλη καλούνται, επίσης, να συνεργαστούν κάνοντας χρήση των εργαλείων που έχουν ήδη δημιουργηθεί και του νέου ολοκληρωμένου προγράμματος Erasmus+ το οποίο στοχεύει στην ενίσχυση των συνεργειών μεταξύ τυπικής, μη τυπικής εκπαίδευσης και άτυπης μάθησης. Ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν το

πρόγραμμα και τα άλλα χρηματοδοτικά μέσα της ΕΕ για να ανταλλάσσουν καλές πρακτικές, να μαθαίνουν από ομότιμους και να προάγουν τις κοινές αξίες.

Από το 2015 κι έπειτα, ο βίαιος εξτρεμισμός και οι αυξανόμενες μεταναστευτικές ροές συνέβαλαν και συμβάλουν στο να δοθεί μεγαλύτερη προτεραιότητα στο ρόλο που διαδραματίζει η εκπαίδευση όσον αφορά στην ενίσχυση των διαπολιτισμικών και κοινωνικών δεξιοτήτων καθώς και των σχετικών με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη. Παράλληλα, τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης καλούνται να εξασφαλίσουν ισότιμη πρόσβαση στους προσφάτως αφιχθέντες μετανάστες αλλά και σε άλλες μειονεκτούσες ομάδες, όπως σε ευρωπαίους πολίτες με ανεπαρκείς βασικές δεξιότητες.

Οι βασικές ικανότητες που είχαν εγκριθεί το 2006 αναθεωρήθηκαν με στόχο την αντιμετώπιση των υφιστάμενων ελλείψεων στις ψηφιακές, τις επιχειρηματικές, τις επικοινωνιακές δεξιότητες αλλά και στη γνώση και χρήση ξένων γλωσσών. Κριτική σκέψη, ομαδικότητα, κοινωνικές, επικοινωνιακές και διαπολιτισμικές δεξιότητες ενυπάρχουν πλέον σε όλο το φάσμα των οκτώ νέων βασικών ικανοτήτων οι οποίες αλληλεπικαλύπτονται και αλληλοσυνδέονται.

Όσον αφορά τα επαγγελματικά προσόντα, τέλος, τα κράτη μέλη θα πρέπει να συγκρίνουν όλους τους τύπους χρησιμοποιώντας το ΕΠΕΠ και να κάνουν την αντίστοιχη αναφορά στα έγγραφα πιστοποίησης. Το δε ΕΠΕΠ αναμένεται να εξελιχθεί περαιτέρω με στόχο τη δίκαιη αναγνώριση προσόντων που έχουν αποκτηθεί σε χώρες εκτός ΕΕ και, παράλληλα, τα εθνικά πλαίσια και συστήματα προσόντων, που έχουν ήδη αναπτύξει οι χώρες μέλη, καλούνται να επικαιροποιούν τη συσχέτισή τους με αυτό.

## Κεφάλαιο 4 : Η Προώθηση της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα

---

Το τοπίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην ελληνική επικράτεια έχει αλλάξει ριζικά από το 2010. Με μια σειρά νόμων και υπουργικών αποφάσεων, καθορίστηκε το θεσμικό πλαίσιο και άρχισε να διαμορφώνεται η εθνική στρατηγική στον τομέα της ΔΒΜ.

Με τον Ν. 3879/2010<sup>69</sup> ορίστηκαν οι βασικές έννοιες της ΔΒΜ και η γενική εκπαίδευση και η ΕΚ προσδιορίστηκαν ως βασικές λειτουργίες στο πλαίσιο του Εθνικού Δικτύου ΔΒΜ. Καθορίστηκαν οι αρμοδιότητες της Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης (ΓΓΔΒΜ) που είναι ο επιτελικός φορέας για τη ΔΒΜ στην Ελλάδα, σχεδιάζει τη δημόσια πολιτική και το αντίστοιχο εθνικό πρόγραμμα και έχει την εποπτεία της υλοποίησής τους.

Με τον ίδιο Νόμο, έγινε διαχωρισμός των φορέων σε φορείς διοίκησης και παροχής υπηρεσιών, αναβαθμίστηκε ο ρόλος των Περιφερειών και των Δήμων (φορείς διοίκησης και παροχής υπηρεσιών) και θεσπίστηκαν συλλογικά όργανα για τον συντονισμό της πολιτικής ΔΒΜ. Δημιουργήθηκαν, τέλος, το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Δομών ΔΒΜ και το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων (ΕΠΠ)<sup>70</sup> για την αναγνώριση κι επικύρωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων και προσόντων και την αντιστοίχισή τους με το ΕΠΕΠ. Η ανάπτυξη του ΕΠΠ ξεκίνησε το 2010 και 5 χρόνια αργότερα, το 2015, ολοκληρώθηκε η αντιστοίχισή του με το ΕΠΕΠ<sup>71</sup>.

Ανάλογη καθυστέρηση παρατηρείται και στην εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Συστήματος Μεταφοράς Πιστωτικών Μονάδων (ECVET) το οποίο τα κράτη μέλη κλήθηκαν να θέσουν σε πειραματική εφαρμογή από το 2012 ώστε σταδιακά να

---

<sup>69</sup> Νόμος 3879/2010. Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις. ΦΕΚ 163/21.9.2010.

<sup>70</sup> Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων βλ.

[https://www.eoppep.gr/images/European/ETHNIKO\\_PLAISIO\\_PROSONTON\\_NOVEMBER\\_2016.pdf](https://www.eoppep.gr/images/European/ETHNIKO_PLAISIO_PROSONTON_NOVEMBER_2016.pdf) (Ανακτήθηκε στις 7 Νοεμβρίου 2018)

<sup>71</sup> Ελλάδα: Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων: [https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-qualifications-framework-33\\_el](https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-qualifications-framework-33_el)

(Πρόσβαση στις 7 Νοεμβρίου 2018)

εφαρμοστεί σε όλα τα επίπεδα του ΕΠΕΠ<sup>72</sup>. Σημειώνεται πως η εφαρμογή του ECVET είναι προαιρετική, ωστόσο πολλές χώρες έχουν ήδη ενσωματώσει τις αρχές του στα εθνικά τους συστήματα<sup>73</sup>. Το ECVET θεωρείται καινοτόμο εργαλείο που αποτελεί μέρος της ολοκληρωμένης στρατηγικής της Ένωσης για τη ΔΒΜ αλλά για να τεθεί σε ισχύ και να λειτουργήσει σωστά στο ελληνικό επίπεδο θα πρέπει να τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων η θεσμική θωράκισή του σε εθνικό και περιφερειακό πλαίσιο (Ζαρίφης, Φωτόπουλος, & Αθανασούλη).

Με τις Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις (ΚΥΑ) 119959/Η<sup>74</sup> και 127175/Η<sup>75</sup> ιδρύθηκαν, αντίστοιχα, ο Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (ΕΟΠΠΕΠ) και το Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης (ΙΝΕΔΙΒΙΜ) και το 2013, με τον Ν. 4115<sup>76</sup>, καθορίστηκαν η οργάνωση και ο τρόπος λειτουργίας τους.

Με την Υπουργική Απόφαση (ΥΑ) 20082/2012<sup>77</sup> καθορίστηκαν θέματα, προϋποθέσεις και όροι που αφορούν στο Σύστημα που πιστοποιεί τους εκπαιδευτές ενηλίκων, οι οποίοι απασχολούνται στη μη τυπική εκπαίδευση, ως προς την εκπαιδευτική τους επάρκεια. Οι εκπαιδευτές που πιστοποιούνται, κατόπιν εξετάσεων, εντάσσονται στο Μητρώο Εκπαιδευτών Μη Τυπικής Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Αρμόδιος φορέας τόσο για το Σύστημα Πιστοποίησης όσο και για το Μητρώο Εκπαιδευτών, «σύμφωνα με τις αρχές και τις κατευθύνσεις της ευρωπαϊκής και ειδικότερα της εθνικής πολιτικής» όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην ανωτέρω

---

<sup>72</sup> Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, (2009). Σύσταση της 18ης Ιουνίου 2009 για τη θέσπιση του ευρωπαϊκού συστήματος πιστωτικών μονάδων για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ECVET). Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C 155/11/8.7.2009. Ανάκτηση στις 7 Νοεμβρίου 2018 από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708(02)&from=EL)

<sup>73</sup> ΕΟΠΠΕΠ. Εθνικό Σημείο για τη Μεταφορά Πιστωτικών Μονάδων (ECVET): <https://www.eoppep.gr/index.php/el/qualification-certificate/ecvet> (Πρόσβαση στις 7 Νοεμβρίου 2018)

<sup>74</sup> Κοινή Υπουργική Απόφαση 119959/Η, (2011). ΦΕΚ 2351/20.10.2011

<sup>75</sup> Κοινή Υπουργική Απόφαση 127175/Η, (2011). ΦΕΚ 2508/4.11.2011

<sup>76</sup> Νόμος 4115/2013. Οργάνωση και Λειτουργία Ιδρύματος Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης και Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ 24/30.1.2013.

<sup>77</sup> Υπουργική Απόφαση 20082, (2012). ΦΕΚ 2844/23.10.2018

ΥΑ, είναι ο ΕΟΠΠΕΠ: αξιολογεί τα απαιτούμενα δικαιολογητικά προκειμένου να επιτρέψει στους ενδιαφερόμενους να συμμετάσχουν στις εξετάσεις, διενεργεί τις εξετάσεις και εντάσσει τους εκπαιδευτές στο Μητρώο μετά την επιτυχή ολοκλήρωση της διαδικασίας.

Από 1.9.2019 οι εκπαιδευτές που δεν θα έχουν πιστοποιηθεί από τον ΕΟΠΠΕΠ δεν θα έχουν δικαίωμα να διδάξουν σε πρόγραμμα τη μη τυπικής εκπαίδευσης που χρηματοδοτείται από δημόσιους πόρους<sup>78</sup>. Πρέπει όμως να σημειωθεί πως είναι η τρίτη φορά που καθορίζεται ημερομηνία μετά το πέρας της οποίας μη πιστοποιημένοι εκπαιδευτές δεν θα μπορούν να διδάξουν σε χρηματοδοτούμενα από δημόσιους πόρους προγράμματα. Οι δυο προηγούμενες ημερομηνίες, που έχουν μεταφερθεί, ήταν η 1.1.2013 (Ν. 3879/2010, άρθρο 19, παρ. 2) και η 1.9.2017 (Ν. 4452/2017 άρθρο 19, παρ. 5)<sup>79</sup>.

#### **4.1.Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020**

Πολλά προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα χρηματοδοτούνται από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους. Στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», εισρέουν πόροι από τα ΕΔΕΤ αλλά και από άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία, όπως το πρόγραμμα Erasmus+, μεταξύ των οποίων δύναται να αναπτυχθούν συνέργειες με στόχο τη βέλτιστη αξιοποίηση των επενδύσεων που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ<sup>80</sup>. Οι επενδύσεις που αφορούν στην εκπαίδευση και κατάρτιση χρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ). Στοχεύουν στην ανάπτυξη υποδομών ΕΚ και στην παροχή ευκαιριών για την εύρεση και διατήρηση θέσεων απασχόλησης μέσω της απόκτησης κατάλληλων δεξιοτήτων στο πλαίσιο της ΔΒΜ.

---

<sup>78</sup> Νόμος 4485/2017. Οργάνωση και λειτουργία της ανώτατης εκπαίδευσης, ρυθμίσεις για την έρευνα και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ 114/4.8.2017

<sup>79</sup> Νόμος 4452/2017. Ρύθμιση θεμάτων του Κρατικού Πιστοποιητικού Γλωσσομάθειας, της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ 17/15.2.2017.

<sup>80</sup> Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, (2013). Κανονισμός αριθ. 1303/2013 της 17ης Δεκεμβρίου 2013. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 347/320. Ανακτήθηκε στις 7 Νοεμβρίου 2018 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&from=EL>

Στο εθνικό επίπεδο, καταρτίζεται το Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ), δηλαδή το πλαίσιο για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» μέσω της χρηματοδότησης από τα ΕΔΕΤ. Η έγκρισή του πραγματοποιείται, κατόπιν διαλόγου, από την Επιτροπή. Για την περίοδο 2014-2020, λόγω των οξύτατων προβλημάτων που απορρέουν από την οικονομική κρίση και την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η χώρα, το ΕΣΠΑ έχει ως κύριο στόχο να συμβάλει στην ανόρθωση της οικονομίας αναβαθμίζοντας τον παραγωγικό και κοινωνικό ιστό και δημιουργώντας θέσεις εργασίας, με εργαλεία την εξωστρέφεια, την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα και κριτήρια την κοινωνική συνοχή και τη βιώσιμη ανάπτυξη<sup>81</sup>.

Στον σχεδιασμό του ΕΣΠΑ για την προγραμματική αυτή περίοδο εντάσσονται 7 Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Ε.Π.), που υλοποιούνται σε όλη τη χώρα, και 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.), με πεδίο εφαρμογής τις Περιφέρειες<sup>82</sup>.

#### **4.1.1. Ε.Π.ΑΝ.Α.Δ.**

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού – Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» είναι ένα από τα 7 Τομεακά προγράμματα του ΕΣΠΑ για την επταετή περίοδο από το 2014 έως το 2020. Το Πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από το ΕΚΤ και την Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ)<sup>83</sup> και στοχεύει στην αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών της οικονομικής κρίσης, όπως το χαμηλό ποσοστό απασχόλησης και η φτώχεια, μέσω της βελτίωσης της ποιότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων και της αναβάθμισης των δεξιοτήτων των ατόμων στα οποία απευθύνεται.

---

<sup>81</sup> Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, (2014). Σύμφωνο Εταιρικής Σχέσης 2014-2020 (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης – ΕΣΠΑ 2014-2020). Ανάκτηση στις 7 Νοεμβρίου 2018 από [https://www.espa.gr/elibrary/PA\\_ESPA\\_2014\\_2020.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/PA_ESPA_2014_2020.pdf)

<sup>82</sup> Οι πληροφορίες ανακτήθηκαν στις 7 Νοεμβρίου 2017 από την ιστοσελίδα του ΕΣΠΑ 2014-2020: <https://www.espa.gr/el/pages/staticOperationalProgrammes.aspx>

<sup>83</sup> Η ΠΑΝ είναι χρηματοδοτικό μέσο της ΕΕ που δημιουργήθηκε για τη στήριξη των νέων σε περιοχές με υψηλά ποσοστά ανεργίας. Συμπληρώνει άλλες δράσεις της ΕΕ και απευθύνεται σε άτομα που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης και κατάρτισης ή εκτός απασχόλησης για μεγάλο χρονικό διάστημα. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ΠΑΝ: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1176&langId=el>

Αρχικά, το μέσο ποσοστό συγχρηματοδότησης ανερχόταν σε 78,81% όμως το 2017 πραγματοποιήθηκε αναθεώρηση και το ποσοστό αυτό σήμερα ανέρχεται σε 79,07%. Ο συνολικός προϋπολογισμός του προγράμματος, μετά την αναθεώρηση, ανέρχεται σε 3.135 εκ. ευρώ, με τα 2.228,1 εκ ευρώ να προέρχονται από το ΕΚΤ και τα 250,4 εκ ευρώ από την ΠΑΝ. Οι υπόλοιπες δαπάνες (656,1 εκ ευρώ) προέρχονται από την εθνική συμμετοχή<sup>84</sup>.

Στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», το ΕΠΑΝΑΔ<sup>85</sup> κλήθηκε να συμβάλει, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής υποστηρίζοντας τους εθνικούς στόχους και συγκεκριμένα:

- Την αύξηση, στο 70%, του ποσοστού των ατόμων που εργάζονται
- Τη μείωση, κατά 450.000, του πληθυσμού που βιώνει φτώχεια ή/και βρίσκεται στο περιθώριο της κοινωνίας
- Τη μείωση, στο 9,7%, του ποσοστού της σχολικής διαρροής
- Την αύξηση, στο 32%, του ποσοστού των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης<sup>86</sup>

Το ΕΠΑΝΑΔ απευθύνεται σε όλες τις περιφέρειες της χώρας και διαρθρώνεται σε 12 Άξονες Προτεραιότητας οι δράσεις των οποίων υλοποιούνται είτε με ευθύνη του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης είτε με ευθύνη του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (ΥΠ.Π.Ε.Θ.)<sup>87</sup>.

Υπό την ευθύνη του δεύτερου, υλοποιούνται οι παρεμβάσεις τεσσάρων Άξόνων, μεταξύ των οποίων και του Άξονα Προτεραιότητας 7: «Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και Βελτίωση της Συνάφειας της εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά

---

<sup>84</sup> Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»:

[http://www.edulll.gr/?page\\_id=28228](http://www.edulll.gr/?page_id=28228)

(Πρόσβαση στις 9 Νοεμβρίου 2018)

<sup>85</sup>Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Ανάπτυξη 2014-2020. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση. Σύνοψη Πολιτών. Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018 από:

[https://www.espa.gr/elibrary/Summary\\_OP\\_Anaptuxh\\_Anthropinou\\_Dynamikou\\_Ekpaideusi\\_Dia\\_Vi\\_ou\\_Mathisi.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Summary_OP_Anaptuxh_Anthropinou_Dynamikou_Ekpaideusi_Dia_Vi_ou_Mathisi.pdf)

<sup>86</sup> Ο.π.

<sup>87</sup> Ο.π.

εργασίας». Οι δράσεις του συγκεκριμένου Άξονα απευθύνονται σε άτομα ηλικίας 16-66+ ετών και στοχεύουν στην αύξηση της συμμετοχής τους σε οποιαδήποτε μορφής δραστηριότητα ΔΒΜ (τυπική, μη τυπική, άτυπη), στην αναβάθμιση των γνώσεων και δεξιοτήτων και στην πιστοποίηση των προσόντων τους.

Ενδεικτικά αναφέρονται η περαιτέρω εξέλιξη του ΕΠΠ και τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ) που λειτουργούν στους Δήμους<sup>88</sup>. Ο φορέας που έχει την αρμοδιότητα για τη δημιουργία του ΕΠΠ, την περαιτέρω ανάπτυξη και την αντιστοίχισή του με το ΕΠΕΠ είναι ο ΕΟΠΠΕΠ<sup>89</sup> ενώ τα ΚΔΒΜ εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του ΙΝΕΔΙΒΙΜ<sup>90</sup>.

Στα ΚΔΒΜ υλοποιούνται προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης που απευθύνονται σε ενήλικες, εργαζόμενους ή άνεργους, ανεξαρτήτως φύλου, μορφωτικού επιπέδου, χώρας από όπου κατάγονται κ.λπ., με μοναδική προϋπόθεση για την παρακολούθησή τους να «διψούν» για γνώσεις και να συμμετέχουν ενεργά. Τα προσφερόμενα μαθήματα είναι γενικής εκπαίδευσης, προέρχονται από ποικίλα πεδία και η θεματολογία τους σχετίζεται με:

- τον κόσμο των επιχειρήσεων και της οικονομίας
- το περιβάλλον και την ποιότητα ζωής
- τις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας
- την επικοινωνία και την εκμάθηση γλωσσών
- την εκπαίδευση για απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων
- την εκπαίδευση για τον πολιτισμό και την τέχνη
- την υποστήριξη των γονέων (προγράμματα Συμβουλευτικής)
- τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες
- την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας για μετανάστες<sup>91</sup>

---

<sup>88</sup> Ο.π.

<sup>89</sup> Βλ. υποσημείωση 70

<sup>90</sup> Βλ. υποσημειώσεις 75 και 76

<sup>91</sup> ΙΝΕΔΙΒΙΜ. ΚΕΝΤΡΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ (ΚΔΒΜ) – Νέα Φάση: <https://www.inedivim.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%BA%CE%B5%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%B1-%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CF%85->



Τον Οκτώβριο του 2018, το ΙΝΕΔΙΒΙΜ απηύθυνε Πρόσκληση Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος<sup>92</sup> για θέσεις εκπαιδευτών ενηλίκων στα ΚΔΒΜ (Νέα Φάση) που πρόκειται να λειτουργήσουν στους Δήμους και των 13 Περιφερειών της χώρας.

Στη νέα φάση λειτουργίας των ΚΔΒΜ υπάρχει πρόβλεψη για τμήματα εξ αποστάσεως και e-learning, για τη διδασκαλία στα οποία απαραίτητη προϋπόθεση είναι ο εκπαιδευτής να έχει πιστοποιημένη γνώση νέων τεχνολογιών. Η δημιουργία τμημάτων ηλεκτρονικής μάθησης θα συμβάλει ιδιαίτερα στην ισότητα της πρόσβασης στην εκπαίδευση αφού ακόμη και άτομα από απομακρυσμένες περιοχές θα μπορούν να ενταχθούν και να παρακολουθήσουν προγράμματα του ενδιαφέροντός τους (με την προϋπόθεση ότι θα δημιουργηθούν σχετικά τμήματα)<sup>93</sup>.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί πως, για τη νέα αυτή φάση, θα δημιουργηθούν δυο αξιολογικοί πίνακες κατάταξης: ένας για μη πιστοποιημένους εκπαιδευτές και ένας για εκπαιδευτές με πιστοποίηση εκπαιδευτικής επάρκειας εκπαιδευτών ενηλίκων και εγγεγραμμένους στα μητρώα εκπαιδευτών ΕΟΠΠΕΠ/ΕΚΕΠΙΣ οι οποίοι θα επιλέγονται κατά προτεραιότητα<sup>94</sup>. Υπενθυμίζεται, δε, πως από 1.9.2019 κανένας εκπαιδευτής δεν θα μπορεί να διδάξει σε προγράμματα χρηματοδοτούμενα από δημόσιους πόρους εάν δεν έχει λάβει τη σχετική πιστοποίηση<sup>95</sup>.

#### 4.1.2. ΠΕΠ

Η εκπαίδευση και κατάρτιση είναι μια από τις προτεραιότητες της πολιτικής συνοχής της ΕΕ. Η πολιτική συνοχής επενδύει, μεταξύ άλλων, στην ανάπτυξη των ικανοτήτων και δεξιοτήτων των πολιτών σε όλες τις ευρωπαϊκές πόλεις και περιφέρειες, με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, την προώθηση της κοινωνικής συνοχής

---

[%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%83-%CE%BA%CE%B4%CE%B2%CE%BC-%CE%BD%CE%AD%CE%B1-%CF%86%CE%AC%CF%83%CE%B7](#)

(Πρόσβαση στις 9 Νοεμβρίου 2018)

<sup>92</sup> ΙΝΕΔΙΒΙΜ, (2018). Πρόσκλησης Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος για σύναψη σύμβασης έργου για θέσεις εκπαιδευτών ενηλίκων στο πλαίσιο της πράξης «Κέντρα Διά Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.)- Νέα Φάση». Ανακτήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 2018 από: [https://www.inedivim.gr/sites/default/files/announcements-proclamations-publicity/files/prosklisi\\_ekpaideyton\\_kdvm-nea\\_fasi\\_2.pdf](https://www.inedivim.gr/sites/default/files/announcements-proclamations-publicity/files/prosklisi_ekpaideyton_kdvm-nea_fasi_2.pdf)

<sup>93</sup> Ο.π.

<sup>94</sup> Ο.π.

<sup>95</sup> Βλ. υποσημείωση 78

και τη μακροπρόθεσμη διασφάλιση της ανταγωνιστικότητας της Ένωσης. Για την περίοδο 2014-2020, έχουν θεσπιστεί 11 θεματικοί στόχοι για την περιφερειακή και αστική ανάπτυξη εκ των οποίων ο Θ.Σ. 10 αφορά στις επενδύσεις στην εκπαίδευση, κατάρτιση και δια βίου μάθηση<sup>96</sup>.

Στο πλαίσιο αυτό, υλοποιούνται τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) τα οποία, όπως και τα Τομεακά ΕΠ, εντάσσονται στο ΕΣΠΑ 2014-2020. Χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ και το ΕΤΠΑ και είναι 13, ένα για καθεμία από τις Περιφέρειες της χώρας<sup>97</sup>.

Οι Περιφέρειες αυτές διακρίνονται σε 3 κατηγορίες: περισσότερο ανεπτυγμένες, σε μετάβαση και λιγότερο ανεπτυγμένες. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται μόνο δυο Περιφέρειες: η Αττικής και η Νοτίου Αιγαίου. Στη δεύτερη εντάσσονται έξι περιφέρειες (οι τρεις από τις οποίες νησιωτικές): Δυτικής Μακεδονίας, Στερεάς Ελλάδας, Ιονίων Νήσων, Πελοποννήσου, Βορείου Αιγαίου και Κρήτης. Στην τρίτη κατηγορία, τέλος, εντάσσονται πέντε περιφέρειες: Ηπείρου, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Θεσσαλίας, Κεντρικής Μακεδονίας και Δυτικής Ελλάδας<sup>98</sup>.

Με βάση την υφιστάμενη κατάσταση, τις ανάγκες και το όραμά τους, οι Περιφέρειες επιλέγουν τις δικές τους επενδυτικές προτεραιότητες και αιτιολογούν το πώς αναμένεται να συμβάλουν στην υλοποίηση των στόχων που έχουν τεθεί στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

Οι διαφορές μεταξύ των Περιφερειών είναι αρκετές. Υπάρχουν Περιφέρειες με μεγάλο ποσοστό περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων (μετανάστες, άνεργοι, ρομά) που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα αποκλεισμού και έλλειψης εκπαίδευσης και κατάρτισης. Έτσι, οι Περιφέρειες αυτές, όπως για παράδειγμα οι Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας<sup>99</sup> και Δυτικής Ελλάδας<sup>100</sup>, στοχεύουν κυρίως

---

<sup>96</sup> Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι προτεραιότητές της:

[http://ec.europa.eu/regional\\_policy/el/policy/how/priorities/](http://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/how/priorities/)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>97</sup> ΕΣΠΑ 2014-2020: <https://www.espa.gr/el/pages/staticRegionalOP.aspx>

(Πρόσβαση στις 9 Νοεμβρίου 2018)

<sup>98</sup> Βλ. υποσημείωση 85

<sup>99</sup> ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας:

[https://www.espa.gr/elibrary/Centr.Macedonia\\_2014GR16M2OP002\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Centr.Macedonia_2014GR16M2OP002_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

στην ανάπτυξη των υποδομών εκπαίδευσης και κατάρτισης και στην παροχή περισσότερων ευκαιριών πρόσβασης στην εκπαίδευση στις ευάλωτες αυτές ομάδες ώστε να ενταχθούν ενεργά στον κοινωνικό ιστό.

Πολλές Περιφέρειες εμφανίζουν υψηλά ποσοστά πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης<sup>101</sup> σημειώνεται το υψηλότερο ποσοστό σχολικής διαρροής στη χώρα (21,9% ενώ ο εθνικός μέσος όρος το 2013 ήταν 10,1%), πιθανόν λόγω της μουσουλμανικής μειονότητας. Οι επενδυτικές προτεραιότητες της συγκεκριμένης Περιφέρειας, όπως και της Κρήτης<sup>102</sup>, στοχεύουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος με τη βελτίωση των υποδομών προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Σε βελτίωση υποδομών, καθώς επίσης και στην ενίσχυση της συμμετοχής στην προσχολική, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στοχεύει και η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας<sup>103</sup>.

Πρόβλημα σχολικής διαρροής αντιμετωπίζει και η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου<sup>104</sup> όπου οι μαθητές εγκαταλείπουν το σχολείο για να απασχοληθούν στις οικογενειακές επιχειρήσεις (στον αγροτικό ή τουριστικό τομέα). Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, όπως και η Περιφέρεια Πελοποννήσου<sup>105</sup>, στοχεύει κυρίως σε επενδύσεις αναβάθμισης των υποδομών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και στην αρχική ΕΚ. Η αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής και η αναβάθμιση των υποδομών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αποτελεί

---

<sup>100</sup> ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας: [https://www.espa.gr/elibrary/Dyt.Ellada\\_2014GR16M2OP005\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Dyt.Ellada_2014GR16M2OP005_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>101</sup> ΠΕΠ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης: [https://www.espa.gr/elibrary/Anat.Macedonia-Thrace\\_2014GR16M2OP014\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Anat.Macedonia-Thrace_2014GR16M2OP014_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>102</sup> ΠΕΠ Κρήτης: [https://www.espa.gr/elibrary/Kriti\\_2014GR16M2OP011\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Kriti_2014GR16M2OP011_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>103</sup> ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας:

[https://www.espa.gr/elibrary/Dyt.Macedonia\\_2014GR16M2OP006\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Dyt.Macedonia_2014GR16M2OP006_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>104</sup> ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου:

[https://www.espa.gr/elibrary/Voreio\\_Aigaio\\_2014GR16M2OP010\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Voreio_Aigaio_2014GR16M2OP010_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>105</sup> ΠΕΠ Πελοποννήσου: [https://www.espa.gr/elibrary/Peloponnisos\\_2014GR16M2OP008\\_1\\_5\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Peloponnisos_2014GR16M2OP008_1_5_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

προτεραιότητα και της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων<sup>106</sup>. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας<sup>107</sup>, εκτός από τη βελτίωση των υποδομών εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες, στοχεύει και στην παροχή περισσότερο ποιοτικής και αποτελεσματικής εκπαίδευσης και ΕΚ ενώ η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου<sup>108</sup> επιδιώκει να καλύψει συγκεκριμένες (μικρές) ανάγκες βελτίωσης των κτηρίων αλλά και να άρει την απομόνωση των μικρών νησιών.

Όσον αφορά τη συμμετοχή σε δραστηριότητες ΔΒΜ, εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό (1,1% έναντι 2,9% του εθνικού μέσου όρου και 9% του ευρωπαϊκού) εμφανίζει η Περιφέρεια της Ηπείρου<sup>109</sup> η οποία στοχεύει, μέσω του ΠΕΠ, να αντιμετωπίσει τις ελλείψεις στο σύστημα ΔΒΜ αναβαθμίζοντας τις υποδομές και τον εξοπλισμό στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας και τα ΚΔΒΜ. Η βελτίωση των υποδομών ΔΒΜ και των σχετικών υπηρεσιών (εργαστήρια, βιβλιοθήκες, ψηφιακές υποδομές) είναι ανάμεσα στις προτεραιότητες και της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας<sup>110</sup>.

Στην Περιφέρεια Αττικής<sup>111</sup>, μια από τις δυο περισσότερο ανεπτυγμένες στη χώρα, το ποσοστό συμμετοχής στη ΔΒΜ είναι συγκριτικά πιο υψηλό (4,4% έναντι 2,9% του εθνικού μέσου όρου), υπολείπεται κατά πολύ, ωστόσο, του ευρωπαϊκού μέσου όρου και του κριτηρίου αναφοράς (15%) της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Στο πλαίσιο του ΘΣ 10, η Περιφέρεια Αττικής θα επιδιώξει να καλύψει μέσω του ΠΕΠ συγκεκριμένες ανάγκες υποδομών υποχρεωτικής εκπαίδευσης και ΔΒΜ – Κατάρτισης.

Τέλος, κατά την περίοδο εκπόνησης της εργασίας, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat), ο εθνικός μέσος όρος συμμετοχής σε

---

<sup>106</sup> ΠΕΠ Ιονίων Νήσων: [https://www.espa.gr/elibrary/Ionia\\_2014GR16M2OP009\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Ionia_2014GR16M2OP009_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>107</sup> ΠΕΠ Θεσσαλίας: [https://www.espa.gr/elibrary/Thessalia\\_2014GR16M2OP003\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Thessalia_2014GR16M2OP003_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>108</sup> ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου: [https://www.espa.gr/elibrary/Notio\\_Aigaio\\_2014GR16M2OP013\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Notio_Aigaio_2014GR16M2OP013_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>109</sup> ΠΕΠ Ηπείρου: [https://www.espa.gr/elibrary/Hpeirus\\_2014GR16M2OP004\\_1\\_3\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Hpeirus_2014GR16M2OP004_1_3_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>110</sup> ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας: [https://www.espa.gr/elibrary/St.Ellada\\_2014GR16M2OP007\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/St.Ellada_2014GR16M2OP007_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

<sup>111</sup> ΠΕΠ Αττικής: [https://www.espa.gr/elibrary/Attiki\\_2014GR16M2OP012\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Attiki_2014GR16M2OP012_1_4_el.pdf)

(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)

δραστηριότητες ΔΒΜ έχει ανέλθει στο 4,5% το 2017, εξακολουθεί όμως να είναι ιδιαίτερα χαμηλός και πολύ μακριά από τον ευρωπαϊκό στόχο του 15%<sup>112</sup>.

## 4.2. Συμπεράσματα

Στην Ελλάδα, ιδιαίτερα από το 2010 και μετά, έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Με μια σειρά νόμων και υπουργικών αποφάσεων καθορίστηκε το θεσμικό πλαίσιο και ξεκίνησε η διαμόρφωση της εθνικής στρατηγικής ΔΒΜ με σημαντική επιρροή από τις πολιτικές της ΕΕ.

Καταρτίστηκε ΕΠΠ για την αναγνώριση των μαθησιακών αποτελεσμάτων και την αντιστοίχισή τους με το ΕΠΕΠ. Η κατάρτιση του ΕΠΠ ξεκίνησε το 2010, δύο μόλις χρόνια μετά τη Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση του ΕΠΕΠ. Ολοκληρώθηκε, ωστόσο, με κάποια καθυστέρηση αφού η αντιστοίχισή του με το ΕΠΕΠ πραγματοποιήθηκε το 2015. Καθυστέρηση υπάρχει και στην υλοποίηση του Συστήματος για τις πιστωτικές μονάδες στην ΕΕΚ (ECVET) η οποία, όμως, θεωρείται προαιρετική.

Ιδρύθηκε ο ΕΟΠΠΕΠ και δημιουργήθηκε Σύστημα Πιστοποίησης Εκπαιδευτικής Επάρκειας Εκπαιδευτών Ενηλίκων Μη Τυπικής Εκπαίδευσης. Οι πιστοποιημένοι, έπειτα από εξετάσεις, εκπαιδευτές θα εντάσσονται στο Μητρώο Εκπαιδευτών Ενηλίκων Μη Τυπικής Εκπαίδευσης και, από 1.9.2019, θα είναι οι μοναδικοί που θα έχουν δικαίωμα να διδάξουν σε προγράμματα χρηματοδοτούμενα από δημόσιους πόρους καθώς οι μη πιστοποιημένοι θα αποκλείονται. Και σε αυτή την περίπτωση, όμως, παρατηρείται κάποια αργοπορία αφού είναι η τρίτη φορά που ορίζεται καταληκτική ημερομηνία μετά το πέρας της οποίας εκπαιδευτές που δεν έχουν τη σχετική πιστοποίηση δεν θα μπορούν να διδάξουν σε προγράμματα που χρηματοδοτούνται από δημόσιους πόρους.

Στο πλαίσιο της αναπτυξιακής στρατηγικής «Ευρώπη 2020», εισρέουν πόροι στη χώρα, από τα ΕΔΕΤ, για τη βελτίωση των υποδομών εκπαίδευσης και κατάρτισης και για να παρέχουν ευκαιρίες αναβάθμισης δεξιοτήτων στους πολίτες ώστε οι τελευταίοι

---

<sup>112</sup> Eurostat. Adult Participation in Learning by sex (% of population aged 25 to 64): [https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=sdg\\_04\\_60](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=sdg_04_60)

(Πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2018)

να έχουν περισσότερες ευκαιρίες ένταξης στην αγορά εργασίας. Μέσω του ΕΣΠΑ 2014-2020 υλοποιείται το Τομεακό ΕΠΑΝΑΔ και 13 ΠΕΠ σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας, με στοχευμένες επενδυτικές προτεραιότητες που προκύπτουν από τις ιδιαίτερες ανάγκες της καθεμιάς.

Στο ΕΠΑΝΑΔ περιλαμβάνονται παρεμβάσεις όπως η περαιτέρω εξέλιξη του ΕΠΠ από τον ΕΟΠΠΕΠ. Ο ΕΟΠΠΕΠ έχει αναλάβει επίσης τη συσχέτιση του πλαισίου με το ΕΠΕΠ όποτε κρίνεται απαραίτητο. Περιλαμβάνονται, επίσης, τα προγράμματα που υλοποιούνται από το ΙΝΕΔΙΒΙΜ στα ΚΔΒΜ των Δήμων της χώρας, με εμφανή η επιρροή των ενωσιακών πολιτικών: μαθήματα για ευάλωτες ομάδες, μαθήματα γλώσσας για μετανάστες και μαθήματα από διάφορα πεδία για την αναβάθμιση των επιχειρηματικών, των πράσινων, των γλωσσικών, επικοινωνιακών, κοινωνικών, πολιτισμικών δεξιοτήτων καθώς και αυτών στις ΤΠΕ.

Στις ελληνικές Περιφέρειες και πόλεις έχουν εφαρμογή τα ΠΕΠ που επενδύουν στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη δια βίου μάθηση στοχεύοντας στην ανάπτυξη των γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων των πολιτών. Οι προτεραιότητες των Περιφερειών είναι διαφορετικές ανάλογα με τις ανάγκες τους. Οι περισσότερες, όμως, φαίνεται πως στοχεύουν κυρίως στην αντιμετώπιση της εγκατάλειψης του σχολείου και στην αναβάθμιση των υποδομών της τυπικής εκπαίδευσης και όχι στη ΔΒΜ (παρά το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό της χώρας στο σχετικό κριτήριο αναφοράς). Ίσως λόγω των συνεργειών με το ΕΠΑΝΑΔ και με τα προγράμματα ΔΒΜ στους Δήμους.

## Κεφάλαιο 5 : Αποτίμηση της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση

---

Η Πολιτική Εκπαίδευσης Ενηλίκων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν διαμορφώθηκε διαμιάς αλλά είναι αποτέλεσμα καθορισμού και επαναπροσδιορισμού προτεραιοτήτων βάσει των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών αναγκών της εποχής. Πολιτικές για την Επαγγελματική Κατάρτιση υπήρχαν στις αρχικές Συνθήκες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ενώ οι συζητήσεις για την γενική εκπαίδευση ενηλίκων ξεκίνησαν κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 20<sup>ου</sup> αιώνα, με το 1992 να αποτελεί ιστορική στιγμή καθώς η εκπαίδευση αναγνωρίστηκε θεσμικά με την ένταξή της στη Συνθήκη του Μάαστριχτ.

Από τη δεκαετία του '90 παρατηρείται μια στροφή στη φιλοσοφία της ΕΕ προς την κατεύθυνση της Δια Βίου Μάθησης. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, με τις ραγδαίες οικονομικές και τεχνολογικές μεταβολές, επηρέασε τη διαμόρφωση των πολιτικών εκπαίδευσης ενηλίκων που θεωρήθηκαν εργαλείο για την αναπτυξιακή στρατηγική της Ένωσης αλλά και εφοδιασμού των πολιτών με τις απαραίτητες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες για την επιβίωσή τους σε συνθήκες έντονου ανταγωνισμού.

Σταδιακά, από τη δεκαετία του 2000 και μετά, καθορίστηκαν προτεραιότητες, τομείς συνεργασίας και προσδιορίστηκαν οι ικανότητες που απαιτείται να διαθέτουν οι πολίτες. Αναπτύχθηκαν πλαίσια, συστήματα και εργαλεία όπως το ΕΠΕΠ, το EQAVET και το ECVET, ώστε η Ένωση και τα κράτη μέλη να μπορούν να συνεργαστούν για να αναδείξουν την ΕΕ στην ανταγωνιστικότερη οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο.

Επιχειρείται, επίσης, σύνδεση των διαφόρων μορφών μάθησης (επίσημη, ανεπίσημη και άτυπη) ώστε να μπορούν να συγκριθούν προσόντα διαφορετικών συστημάτων αλλά και να υποστηριχθεί η συμμετοχή στη ΔΒΜ και η κινητικότητα. Για αυτόν το σκοπό, τα κράτη μέλη έχουν κληθεί να υλοποιήσουν, έως το 2018, τις απαραίτητες ρυθμίσεις ώστε οι πολίτες να μπορούν να επικυρώνουν γνώσεις και δεξιότητες που προέρχονται ακόμα και από δραστηριότητες μη τυπικής και άτυπης μάθησης. Οι ρυθμίσεις αυτές θα πρέπει να εφαρμόζονται σε αντιστοιχία με το ΕΠΕΠ και τα εθνικά πλαίσια.

Το 2010, υπό την επιρροή της οικονομικής κρίσης, αποφασίστηκε η υιοθέτηση της «Ευρώπης 2020», της αναπτυξιακής δηλαδή στρατηγικής της Ένωσης με σκοπό την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών της Ευρώπης, όπως ο μειωμένος ρυθμός ανάπτυξης, η ανεργία και η γήρανση του πληθυσμού. Όσον αφορά στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, οι βασικοί στόχοι της στρατηγικής είναι τέσσερις και αφορούν στην εφαρμογή της δια βίου μάθησης και κινητικότητας, στην ενίσχυση της ποιότητας και αποτελεσματικότητας της ΕΚ, στην προαγωγή της ισοτιμίας, της κοινωνικής συνοχής και της ιδιότητας του ενεργού πολίτη και, τέλος, στην ενδυνάμωση της δημιουργικότητας, του πνεύματος καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας.

Η παγκοσμιοποίηση, ωστόσο, δεν έχει μόνο μια διάσταση, την οικονομικο-τεχνολογική, αλλά και μια δεύτερη, την κοινωνικο-πολιτισμική που προκαλεί εξίσου σημαντικές μεταβολές στις κοινωνίες του 21<sup>ου</sup> αιώνα.

Υπό την πίεση της έξαρσης του προσφυγικού ζητήματος και των βίαιων γεγονότων που διαδραματίστηκαν στην Ευρώπη το 2015, χρειάστηκε να γίνει επανακαθορισμός προτεραιοτήτων και να δοθεί μεγαλύτερη προτεραιότητα στην ανάπτυξη των διαπολιτισμικών ικανοτήτων καθώς και των σχετικών με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη.

Στο πλαίσιο αυτό, οι νέες τάσεις και πολιτικές της ΕΕ, όπως έχουν διαμορφωθεί, δεν αναφέρονται αποκλειστικά σε αποτελέσματα που μπορούν να μετρηθούν, όπως η απασχολησιμότητα και η πιστοποίηση σε ΤΠΕ, αλλά και σε μη μετρήσιμα με τον ίδιο τρόπο, όπως οι κοινωνικές δεξιότητες και η ιδιότητα του ενεργού πολίτη.

Για την εφαρμογή των παραπάνω πολιτικών, η ΕΕ παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα συμμετοχής σε προγράμματα, όπως το ολοκληρωμένο πρόγραμμα Erasmus+, και απορρόφησης πόρων από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία. Με τη χρηματοδότηση των ΕΔΕΤ, μέσω του ΕΣΠΑ, έχουν πραγματοποιηθεί πολλές δράσεις και παρεμβάσεις στο πεδίο της εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα.

Συμπερασματικά, οι πολιτικές εκπαίδευσης ενηλίκων της ΕΕ δεν είναι κάτι στατικό αλλά καθορίζονται και επαναπροσδιορίζονται ώστε όχι μόνο η Ένωση να



βελτιώνει την ανταγωνιστικότητά της αλλά και οι πολίτες να εξοπλίζονται με τις κατάλληλες δεξιότητες. Έτσι, θα μπορούν να ανταπεξέρχονται αποτελεσματικά όχι μόνο στις απαιτήσεις της παγκόσμιας οικονομίας αλλά και στις ανάγκες κάθε εποχής.

## Συμπεράσματα

---

Στην περίπτωση της ευρωπαϊκής πολιτικής εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως άλλωστε και κατά τη δημιουργία της ίδιας της ΕΕ, δρόμος δεν υπήρχε. Ο δρόμος φτιάχτηκε, και συνεχίζει να φτιάχνεται, προχωρώντας: οι πολιτικές για την εκπαίδευση και κατάρτιση διαμορφώνονται προοδευτικά με βάση τις ανάγκες όχι μόνο της αγοράς αλλά και, σε μικρότερο ίσως βαθμό, της κοινωνίας. Πολλές φορές, όμως, εκ των υστέρων με αποτέλεσμα να χρειάζεται προσπάθεια προσαρμογής στις νέες ανάγκες.

Όσον αφορά το πρώτο ερευνητικό ερώτημα: *«ποιες είναι οι νέες τάσεις για την εκπαίδευση ενηλίκων στο επίπεδο της ΕΕ;»*:

Σήμερα, η Ένωση και τα κράτη μέλη καλούνται να υποστηρίξουν τους προσφάτως αφιχθέντες μετανάστες, αλλά και τους ευρωπαίους πολίτες με χαμηλό επίπεδο προσόντων, εξασφαλίζοντάς τους ισότιμη πρόσβαση στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Το ΕΠΕΠ πρόκειται να εξελιχθεί ώστε να αναγνωρίζονται και τα προσόντα που έχουν αποκτηθεί σε τρίτες χώρες ενώ, παράλληλα, τα εθνικά πλαίσια προσόντων θα πρέπει να μεριμνούν για την επικαιροποίηση της συσχέτισής τους με αυτό.

Οι νέες βασικές ικανότητες είναι οκτώ, αλληλοσυνδέονται και περιλαμβάνουν δεξιότητες, όπως η κριτική σκέψη, η ομαδικότητα, οι κοινωνικές, επικοινωνιακές και διαπολιτισμικές δεξιότητες, που ενυπάρχουν σε όλο το φάσμα. Τα άτομα θα πρέπει να εφοδιάζονται επίσης με πράσινες δεξιότητες, όπως η μείωση απορριμμάτων και η ενεργειακή αποδοτικότητα, με στόχο τη μετάβαση σε μια πράσινη οικονομία, αλλά και με αυτές που θα τους επιτρέπουν να διαχειρίζονται τις αλλαγές που συμβαίνουν στην καθημερινή τους ζωή καθώς και με τις δεξιότητες ενεργού συμμετοχής στα κοινά.

Οι δεξιότητες ΤΠΕ παραμένουν σημαντικές για την απασχολησιμότητα και, καθώς έχουν διαπιστωθεί ελλείψεις στη χρήση ΤΠΕ στην εκπαίδευση, το 2018 προτάθηκε *σχέδιο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση* ώστε τα άτομα να αποκτούν ψηφιακές δεξιότητες σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Αυτό θα συμβάλει στην προώθηση της καινοτομίας και στην ανταγωνιστικότητα αλλά και στην αξιοποίηση των δεδομένων από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα με στόχο την πρόβλεψη των αλλαγών

και των προκλήσεων και όχι την εκ των υστέρων προσπάθεια προσαρμογής σε αυτές όπως συμβαίνει σήμερα.

Σημαντικές για την εύρεση και διατήρηση μιας θέσης εργασίας θεωρούνται και οι γλωσσικές δεξιότητες. Η προτεινόμενη, επίσης το 2018, ολοκληρωμένη προσέγγιση για τις γλώσσες χαρακτηρίζεται από δια βίου προοπτική καθώς έχει διαπιστωθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων που παρέχουν κατάρτιση στους εργαζόμενους δεν υποστηρίζουν τους τελευταίους όσον αφορά στην παρακολούθηση προγραμμάτων εκμάθησης.

Σχετικά με τις τάσεις εκπαίδευσης ενηλίκων, τέλος, σημειώνεται πως θα μπορούσε στο ενωσιακό επίπεδο να πραγματοποιείται έγκαιρη πρόβλεψη των αναγκών και των προκλήσεων αντί για εκ των υστέρων προσπάθεια προσαρμογής στις καταστάσεις.

Όσον αφορά το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα *«οι πολιτικές που αποφασίζονται σε ενωσιακό επίπεδο επηρεάζουν τις πολιτικές εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα;»*:

Οι ελληνικές πολιτικές εκπαίδευσης και κατάρτισης διαμορφώνονται υπό την επιρροή των ευρωπαϊκών αν και με σχετική καθυστέρηση χρόνου. Η Ελλάδα, με μια σειρά νόμων και υπουργικών αποφάσεων, έχει υλοποιήσει σημαντικές μεταρρυθμίσεις και παρεμβάσεις. Έχει καταρτισθεί ΕΠΠ και έχει αντιστοιχιστεί με το ΕΠΕΠ.

Στην παρούσα εργασία δεν έχει διερευνηθεί, ωστόσο, κατά πόσο υλοποιείται η εφαρμογή του ΕΠΠ και εάν έχει ξεκινήσει διαδικασία περαιτέρω εξέλιξής του. Έχει ξεκινήσει η διαδικασία εξέλιξής του; Αν ναι, σε ποιο στάδιο βρίσκεται; Υπάρχει σαφής αναφορά σε όλους τους τίτλους σπουδών του επίπεδου του ΕΠΠ και της αντιστοιχίας του με το ΕΠΕΠ; Αυτά θα μπορούσαν να αποτελούν ερευνητικά ερωτήματα προς διερεύνηση σε επόμενη εργασία.

Ιδρύθηκε, επίσης, ο ΕΟΠΠΕΠ και δημιουργήθηκε Σύστημα Πιστοποίησης Εκπαιδευτικής Επάρκειας Εκπαιδευτών Ενηλίκων Μη Τυπικής Εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευτές θα εντάσσονται στο Μητρώο Εκπαιδευτών Ενηλίκων μόνο μετά από επιτυχή έκβαση της συμμετοχής τους στη διαδικασία εξετάσεων. Θα επιλέγονται, δε, κατά προτεραιότητα για να διδάξουν σε προγράμματα χρηματοδοτούμενα από δημόσιους πόρους ενώ μετά την 1/9/2018 κατ' αποκλειστικότητα. Είναι, ωστόσο, η

τρίτη φορά που ορίζεται καταληκτική ημερομηνία μετά το πέρας της οποίας μη πιστοποιημένοι εκπαιδευτές ενηλίκων δεν θα μπορούν να διδάξουν σε αυτά τα προγράμματα.

Ανάλογη καθυστέρηση υπάρχει και στην εφαρμογή του ECVET, η οποία δεν έχει αναγνωριστεί θεσμικά στην Ελλάδα, αλλά και στη θέσπιση ρυθμίσεων για την επικύρωση της μη τυπικής και άτυπης μάθησης.

Στο βασικό στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της Ελλάδας, το ΕΣΠΑ 2014-2020, έχουν ενταχθεί 7 Τομεακά και 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα που υλοποιούνται με τη συνδρομή σημαντικών πόρων από την Ένωση. Μέσω του τομεακού ΕΠΑΝΑΔ υλοποιούνται ή θα υλοποιηθούν δράσεις όπως η περαιτέρω εξέλιξη του ΕΠΠ, από τον ΕΟΠΠΕΠ, και τα προγράμματα ΔΒΜ στους Δήμους της χώρας, από το ΙΝΕΔΙΒΙΜ.

Στα προγράμματα αυτά είναι εμφανής η επιρροή των πολιτικών της ΕΕ καθώς περιλαμβάνουν μαθήματα ΤΠΕ, ξένων γλωσσών αλλά και ελληνικών για μετανάστες και μαθήματα επιχειρηματικών, περιβαλλοντικών-πράσινων δεξιοτήτων, επικοινωνιακών, κοινωνικών και πολιτισμικών δεξιοτήτων, σύμφωνα με τις νέες τάσεις εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ένωση. Υπάρχει επίσης πρόβλεψη και για e-learning τμήματα ώστε να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην εκπαίδευση ατόμων από απομακρυσμένες περιοχές.

Σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας, τέλος, έχουν εφαρμογή τα ΠΕΠ που, μέσω στοχευμένων προτεραιοτήτων βάσει των ιδιαίτερων αναγκών της καθεμιάς, επενδύουν στην εκπαίδευση, κατάρτιση και δια βίου μάθηση στοχεύοντας στην αναβάθμιση των γνώσεων των πολιτών. Οι προτεραιότητες ποικίλουν, ανάλογα με τις ανάγκες, με τις περισσότερες Περιφέρειες να στοχεύουν μάλλον στην αντιμετώπιση της σχολικής διαρροής και στην αναβάθμιση των υποδομών και του εξοπλισμού. Παρά τον εξαιρετικά χαμηλό εθνικό μέσο όρο συμμετοχής σε δραστηριότητες ΔΒΜ, οι επενδύσεις σε αυτόν τον τομέα δεν φαίνεται να αποτελούν την κύρια προτεραιότητα, ίσως όμως λόγω των συνεργειών με το ΕΠΑΝΑΔ και τα προγράμματα ΔΒΜ που υλοποιούνται στα ΚΔΒΜ των Δήμων.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

### Ελληνικές

Ανακοινωθέν της Μπριζ σχετικά με την ενισχυμένη ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Περίοδος 2011-2020. (2010). Μπριζ. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 19, 2018, από [http://ec.europa.eu/dgs/education\\_culture/repository/education/policy/vocational-policy/doc/brugescom\\_el.pdf](http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/vocational-policy/doc/brugescom_el.pdf)

Ασδεράκη, Φ. (2008). *ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ. Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ*. Αθήνα: Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.

Ασδεράκη, Φ. (2016). ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ, ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ. Στο Ν. Μαραβέγιας (Επιμ.), *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ. Δημιουργία, εξέλιξη, προοπτικές* (σσ. 485-518). Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ.

Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Ανάπτυξη 2014-2020. (χ.χ.). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση. Σύνοψη Πολιτών. Ανάκτηση Νοέμβριος 9, 2018, από [https://www.espa.gr/elibrary/Summary\\_OP\\_Anaptuxh\\_Anthropinou\\_Dynamikou\\_Ekraideusi\\_Dia\\_Viou\\_Mathisi.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Summary_OP_Anaptuxh_Anthropinou_Dynamikou_Ekraideusi_Dia_Viou_Mathisi.pdf)

Ενοποιημένη Απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2010). *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C83, 30.3.2010. Ανάκτηση Νοέμβριος 6, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2010:083:FULL&from=EL>

ΕΟΠΠΕΠ. (2014). *Τράπεζα Θεμάτων. Ερωτήσεις - Απαντήσεις. Πιστοποίηση Εκπαιδευτικής Επάρκειας Εκπαιδευτών Ενηλίκων της Μη Τοπικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα.

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (1993). *Λευκό Βιβλίο για την Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα, Απασχόληση. Οι προκλήσεις και η αντιμετώπισή τους για τη μετάβαση στον 21ο αιώνα*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Ανάκτηση Ιούλιος 22, 2018, από <https://publications.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/0d563bc1-f17e-48ab-bb2a-9dd9a31d5004/language-el>

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2001). Ανακοίνωση. Η πραγμάτωση μιας ευρωπαϊκής περιοχής δια βίου μάθησης. COM (2001) 678 τελικό. Ανάκτηση Ιούλιος 14, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0678&from=EL>

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2001). Έκθεση της Επιτροπής. Οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των Εκπαιδευτικών Συστημάτων, COM (2001) 59 final. Βρυξέλλες, 31.01.2001. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 30, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC0059&from=EL>

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. (2006). Ανακοίνωση. Εκπαίδευση ενηλίκων: ποτέ δεν είναι αργά για μάθηση. COM (2006)614 τελικό. Βρυξέλλες. Ανάκτηση Ιούλιος 14, 2018, από [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004\\_2009/documents/com/com\\_com\(2006\)0614\\_/com\\_com\(2006\)0614\\_el.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0614_/com_com(2006)0614_el.pdf)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2002). Ανακοίνωση σχετικά με τα ευρωπαϊκά κριτήρια αναφοράς για την εκπαίδευση και κατάρτιση, COM (2002) 629 τελικό, 20.11.2002. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 9, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11064>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2010). ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ. ΕΥΡΩΠΗ 2020. Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, COM (2010) 2020 τελικό. Βρυξέλλες 3.3.2010. Ανάκτηση Ιούλιος 23, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=EL>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2012). Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στο Συμβούλιο, στην Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική

Επιτροπή και στην Επιτροπή των Περιφερειών. Ανασχεδιασμός της εκπαίδευσης: επενδύοντας στις δεξιότητες για καλύτερα κοινωνικοοικονομικά αποτελέσματα. Στρασβούργο, 20.11.2012. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 25, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0669&from=EN>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2016). Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη, COM (2016) 381 final. Βρυξέλλες 10.6.2016. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 8, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0381&from=EL>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2017). Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με την ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού, COM (2017) 673 final. Στρασβούργο, 14.11.2017. Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0673&from=EL>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2017). Έγγραφο προβληματισμού για την κοινωνική διάσταση της Ευρώπης, COM (2017) 206 της 26ης Απριλίου 2017. Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimension-europe\\_el.pdf](https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-social-dimension-europe_el.pdf)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2017). Λευκή Βίβλος για το μέλλον της Ευρώπης. Προβληματισμοί και σενάρια για την ΕΕ των 27 έως το 2025, COM(2017) 2025 της 1ης Μαρτίου 2017. Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από [https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/leyki\\_bivlos\\_gia\\_to\\_mellon\\_tis\\_eyropis\\_el.pdf](https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/leyki_bivlos_gia_to_mellon_tis_eyropis_el.pdf)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2018). Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με το σχέδιο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση, COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες, 17.1.2018. Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από

<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EL/COM-2018-22-F1-EL-MAIN-PART-1.PDF>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2018). Παράρτημα της Πρότασης σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της διά βίου μάθησης, COM(2018) 24 final ANNEX. Βρυξέλλες, 17.1.2018. Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EL/COM-2018-24-F1-EL-ANNEX-1-PART-1.PDF>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2018). Πρόταση. Σύσταση του Συμβουλίου για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σχετικά με τη διδασκαλία και την εκμάθηση γλωσσών, COM(2018) 272 final/2. Βρυξέλλες, 22.5.2018. Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EL/COM-2018-272-F2-EL-MAIN-PART-1.PDF>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2018). Πρόταση. Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης, COM (2018) 24 final. Βρυξέλλες, 17.1.2018. Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EL/COM-2018-24-F1-EL-MAIN-PART-1.PDF>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο . (2013). ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1288/2013 της 11ης Δεκεμβρίου 2013 για τη θέσπιση του προγράμματος "Erasmus+": το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία & τον αθλητισμό και για την κατάργηση των αποφάσεων 1719 και 1720/06/ΕΚ & 1298/08/ΕΚ. Ανάκτηση Οκτώβριος 28, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1288&from=EL>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο. (2006). Σύσταση της 18ης Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τις βασικές ικανότητες της δια βίου μάθησης (2006/962/ΕΚ). Ανάκτηση Οκτώβριος 17, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=el>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο. (2008). Σύσταση της 23ης Απριλίου 2008 σχετικά με τη θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων



για τη δια βίου μάθηση (2008/C 111/01). Ανάκτηση Οκτώβριος 17, 2018, από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008H0506\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008H0506(01)&from=EL)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο. (2009). Σύσταση της 18ης Ιουνίου 2009 για τη θέσπιση του ευρωπαϊκού συστήματος πιστωτικών μονάδων για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ECVET). *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 155/11/8.7.2009. Ανάκτηση Νοέμβριος 7, 2018, από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009H0708(02)&from=EL)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο. (2013). Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1303/2013 της 17ης Δεκεμβρίου 2013. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, L 347/320, 20.12.2013. Ανάκτηση Νοέμβριος 7, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&from=EL>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας. (23-24 Μαρτίου 2000). Συμπεράσματα της Προεδρίας. Ανάκτηση Ιούλιος 21, 2018, από [http://europa.eu/rapid/press-release\\_PRES-00-900\\_el.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-00-900_el.htm)

Ζαρίφης, Γ., Φωτόπουλος, Ν., & Αθανασούλη, Α. (χ.χ.). *Εθνική Αναφορά για την υπάρχουσα κατάσταση στο χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, με έμφαση στις πολιτικές που έχουν αναπτυχθεί σε σχέση με το ευρωπαϊκό σύστημα πιστωτικών μονάδων για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ECVET)*. Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.).

ΙΝΕΔΙΒΙΜ. (2018). Πρόσκλησης Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος για σύναψη σύμβασης έργου για θέσεις εκπαιδευτών ενηλίκων στο πλαίσιο της πράξης «Κέντρα Διά Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.)- Νέα Φάση» κωδικός ΟΠΣ 5002212. Ανάκτηση Νοέμβριος 9, 2018, από [https://www.inedivim.gr/sites/default/files/announcements-proclamations-publicity/files/prosklisi\\_ekpaideyton\\_kdvm-nea\\_fasi\\_2.pdf](https://www.inedivim.gr/sites/default/files/announcements-proclamations-publicity/files/prosklisi_ekpaideyton_kdvm-nea_fasi_2.pdf)

Καψάλης, Α., & Παπασταμάτης, Α. (2013). *ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ. Γενικά Εισαγωγικά Θέματα*. Αθήνα: Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ.

- Κοινή Υπουργική Απόφαση 119959/Η. (2011). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*. ΦΕΚ 2351.20.10.2011.
- Κοινή Υπουργική Απόφαση 127175/Η. (2011). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*. ΦΕΚ 2508/4.11.2011.
- Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ.
- Μενδρινού, Μ. (2016). Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΕ. Στο Ν. Μαραβέγιας (Επιμ.), *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ. Δημιουργία, εξέλιξη, προοπτικές* (σσ. 114-131). Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ.
- Νόμος 3879/2010. Ανάπτυξη της Δια Βίου Μάθησης και λοιπές διατάξεις. (2010). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*. ΦΕΚ 163/21.9.2010.
- Νόμος 4115/2013. Οργάνωση και Λειτουργία Ιδρύματος Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης και Εθνικού Οργανισμού Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού και άλλες διατάξεις. (2013). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*. ΦΕΚ 24/30.1.2013.
- Νόμος 4452/2017. Ρύθμιση θεμάτων του Κρατικού Πιστοποιητικού Γλωσσομάθειας, της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας και άλλες διατάξεις. (2017). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*. ΦΕΚ 17/15.2.2017.
- Νόμος 4485/2017. Οργάνωση και λειτουργία της ανώτατης εκπαίδευσης, ρυθμίσεις για την έρευνα και άλλες διατάξεις. (2017). *Εφημερίς της Ελληνικής Κυβερνήσεως*. ΦΕΚ 114/4.8.2017.
- Σηπιτάνου, Α. (2014). *Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Δια βίου μάθηση (η πορεία - οι θεσμοί - οι εφαρμογές)*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Συμβούλιο Παιδείας. (2001). Έκθεση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σχετικά με τους συγκεκριμένους μελλοντικούς στόχους της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Ανάκτηση Ιούλιος 23, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:c11049&from=EL>

- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (1996, Ιανουάριος). Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 20ης Δεκεμβρίου 1996 για μια στρατηγική της διά βίου μάθησης (97 C 7/02). *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, 6-12.
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2009). Συμπεράσματα του συμβουλίου της 12ης Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 119/2.
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2011). *Ψήφισμα του Συμβουλίου σχετικά με ένα ανανεωμένο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων*. Ανάκτηση Ιούλιος 14, 2018, από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2011:372:FULL&from=EL>
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2012). Σύσταση της 20ης Δεκεμβρίου 2012 για την επικύρωση της μη τυπικής και άτυπης μάθησης (2012/C 398/01). Ανάκτηση Οκτώβριος 17, 2018, από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012H1222\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012H1222(01)&from=EL)
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2016). Σύσταση του Συμβουλίου της 19ης Δεκεμβρίου 2016 όσον αφορά τις Διαδρομές Αναβάθμισης των Δεξιοτήτων: Νέες Ευκαιρίες για Ενήλικους (2016/C 484/01). Ανάκτηση Οκτώβριος 17, 2018, από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224\(01\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1224(01)&from=EL)
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2017). Σύσταση της 22ας Μαΐου 2017 σχετικά με το ευρωπαϊκό πλαίσιο επαγγελματικών προσόντων για τη διά βίου μάθηση και με την κατάργηση της σύστασης της 23ης Απριλίου 2008, σχετικά με τη θέσπιση του ΕΠΕΠ για τη διά βίου μάθηση (2017/C 189/03). Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από <https://ec.europa.eu/ploteus/sites/eac-eqf/files/el.pdf>
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2018). Σύσταση της 22ας Μαΐου 2018 για την προώθηση των κοινών αξιών, της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της ευρωπαϊκής διάστασης της διδασκαλίας. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 195/1, 7.6.2018. Ανάκτηση Οκτώβριος 21, 2018, από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0607\(01\)&from=ET](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0607(01)&from=ET)

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015). Κοινή έκθεση για το 2015 σχετικά με την εφαρμογή του στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης (ΕΚ 2020). Νέες προτεραιότητες για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, C 417/25. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 9, 2018, από [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215(02)&from=EL)

Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας. (2014). Σύμφωνο Εταιρικής Σχέσης 2014-2020 (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης - ΕΣΠΑ 2014-2020). Ανάκτηση Νοέμβριος 7, 2018, από [https://www.espa.gr/elibrary/PA\\_ESPA\\_2014\\_2020.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/PA_ESPA_2014_2020.pdf)

Υπουργική Απόφαση 20082/2012. Σύστημα Πιστοποίησης Εκπαιδευτικής Επάρκειας Εκπαιδευτών Ενηλίκων της Μη Τυπικής Εκπαίδευσης. (2012). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας*. ΦΕΚ 2844/23.10.2012.

## Ξενόγλωσσες

- Biesta, G. (2006). What's the Point of Lifelong Learning if Lifelong Learning Has No Point? On the Democratic Deficit of Policies for Lifelong Learning. *European Educational Research Journal*, 5(3&4).
- Borg, C., & Mayo, P. (2005). The EU Memorandum on lifelong learning. Old wine in new bottles? *Globalisation, Societies and Education*, 3(2), 203-225.
- Borrás, S., & Jacobsson, K. (2004). The open method of co-ordination and new governance patterns in the E.U. *Journal of European Public Policy*, 185-208. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/1350176042000194395>
- Commission of the European Communities. (2000). Commission Staff Working Paper. A Memorandum on Lifelong Learning, 30.10.2000, SEC (2000) 1832. Brussels.
- Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training. "The Copenhagen Declaration". (2002). Copenhagen. Retrieved September 18, 2018, from <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/copenhagen-en.pdf>
- Elken, M., Gornitzka, A., Maassen, P., & Vukasovic, M. (n.d.). European Integration and the transformation of higher education. Oslo: University of Oslo, Department of Educational Research.
- Gornitzka, A. (2005). Coordinating policies for a "Europe of Knowledge" - Emerging practices of the "Open Method of Coordination" in education and research. Oslo: Arena Centre for European Studies. University of Oslo.
- Gornitzka, A. (2006). The Open Method of Coordination as practice - A watershed in European education policy? Oslo: Arena Centre for European Studies. University of Oslo.

- Griffin, C. (2000). Lifelong learning: policy, strategy and culture. EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC). Retrieved September 8, 2018, from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED443951.pdf>
- Jarvis, P. (2007). *Globalisation, Lifelong Learning and the Learning Society. Sociological perspectives*. Oxford: Routledge.
- Lange, B., & Alexiadou, N. (2007). New Forms of European Union Governance in the Education Sector? A Preliminary Analysis of the Open Method of Coordination. *European Educational Research Journal*, 6, 321-335. doi:<https://doi.org/10.2304/eeerj.2007.6.4.321>
- Milana, M. (2012). Political globalization and the shift from adult education to lifelong learning. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 3(2), 103-117.
- Resolution of the ministers of education, meeting within the Council, of 6 June 1974 on cooperation in the field of education. (1974). *Official Journal of the European Communities No C98/2, 20.8.74*. Retrieved September 9, 2018, from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41974X0820&from=EN>
- Rogers, A. (1999). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*. (Μ. Παπαδοπούλου, & Μ. Τόμπρου, Μεταφρ.) Αθήνα: ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ.
- UNESCO. (1976). Recommendation on the development of adult education. Nairobi. Retrieved July 2, 2018, from [http://www.unesco.org/education/pdf/NAIROB\\_E.PDF](http://www.unesco.org/education/pdf/NAIROB_E.PDF)
- Volles, N. (2016). Lifelong Learning in the EU: Changing Conceptualisations, Actors, and Policies. *Studies in Higher Education*, 41(2), 343-363. doi:<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03075079.2014.927852>

## ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων. Προσόντα χωρίς σύνορα για εργασία και μάθηση.

Ανακτήθηκε στις 7 Νοεμβρίου 2018 από:

[https://www.eoppep.gr/images/European/ETHNIKO\\_PLAISIO\\_PROSONTON\\_NOVEMBER\\_2016.pdf](https://www.eoppep.gr/images/European/ETHNIKO_PLAISIO_PROSONTON_NOVEMBER_2016.pdf)

Ελλάδα: Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων: [https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-qualifications-framework-33\\_el](https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-qualifications-framework-33_el)

*(Πρόσβαση στις 7 Νοεμβρίου 2018)*

ΕΟΠΠΕΠ. Εθνικό Σημείο για τη Μεταφορά Πιστωτικών Μονάδων (ECVET):

<https://www.eoppep.gr/index.php/el/qualification-certificate/ecvet>

*(Πρόσβαση στις 7 Νοεμβρίου 2018)*

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»: [http://www.edulll.gr/?page\\_id=28228](http://www.edulll.gr/?page_id=28228)

*(Πρόσβαση στις 9 Νοεμβρίου 2018)*

ΕΣΠΑ 2014-2020: <https://www.espa.gr/el/pages/staticOperationalProgrammes.aspx>

*(Πρόσβαση στις 7 Νοεμβρίου 2018)*

ΕΣΠΑ 2014-2020: <https://www.espa.gr/el/pages/staticRegionalOP.aspx>

*(Πρόσβαση στις 9 Νοεμβρίου 2018)*

Eurostat. Adult participation in learning by sex (% of population aged 25 to 64):

[https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=sdg\\_04\\_60](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=sdg_04_60)

*(Πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2018)*

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι προτεραιότητές της:

[http://ec.europa.eu/regional\\_policy/el/policy/how/priorities/](http://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/how/priorities/)

*(Πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2018)*

ΙΝΕΔΙΒΙΜ. ΚΕΝΤΡΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ (ΚΔΒΜ) – Νέα Φάση:

<https://www.inedivim.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/%CE%BA%CE%B5%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%B1-%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%83-%CE%BA%CE%B4%CE%B2%CE%BC-%CE%BD%CE%AD%CE%B1-%CF%86%CE%AC%CF%83%CE%B7>

*(Πρόσβαση στις 9 Νοεμβρίου 2018)*

ΠΕΠ Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης:

[https://www.espa.gr/elibrary/Anat.Macedonia-Thrace\\_2014GR16M2OP014\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Anat.Macedonia-Thrace_2014GR16M2OP014_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Αττικής: [https://www.espa.gr/elibrary/Attiki\\_2014GR16M2OP012\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Attiki_2014GR16M2OP012_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου:

[https://www.espa.gr/elibrary/Voreio\\_Aigaio\\_2014GR16M2OP010\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Voreio_Aigaio_2014GR16M2OP010_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας:

[https://www.espa.gr/elibrary/Dyt.Ellada\\_2014GR16M2OP005\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Dyt.Ellada_2014GR16M2OP005_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας:

[https://www.espa.gr/elibrary/Dyt.Macedonia\\_2014GR16M2OP006\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Dyt.Macedonia_2014GR16M2OP006_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Ηπείρου:

[https://www.espa.gr/elibrary/Hpeirus\\_2014GR16M2OP004\\_1\\_3\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Hpeirus_2014GR16M2OP004_1_3_el.pdf)

ΠΕΠ Θεσσαλίας:

[https://www.espa.gr/elibrary/Thessalia\\_2014GR16M2OP003\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Thessalia_2014GR16M2OP003_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Ιονίων Νήσων:

[https://www.espa.gr/elibrary/Ionia\\_2014GR16M2OP009\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Ionia_2014GR16M2OP009_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας:

[https://www.espa.gr/elibrary/Centr.Macedonia\\_2014GR16M2OP002\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Centr.Macedonia_2014GR16M2OP002_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Κρήτης: [https://www.espa.gr/elibrary/Kriti\\_2014GR16M2OP011\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Kriti_2014GR16M2OP011_1_4_el.pdf)



ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου:

[https://www.espa.gr/elibrary/Notio\\_Aigaio\\_2014GR16M2OP013\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Notio_Aigaio_2014GR16M2OP013_1_4_el.pdf)

ΠΕΠ Πελοποννήσου:

[https://www.espa.gr/elibrary/Peloponnisos\\_2014GR16M2OP008\\_1\\_5\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/Peloponnisos_2014GR16M2OP008_1_5_el.pdf)

ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας:

[https://www.espa.gr/elibrary/St.Ellada\\_2014GR16M2OP007\\_1\\_4\\_el.pdf](https://www.espa.gr/elibrary/St.Ellada_2014GR16M2OP007_1_4_el.pdf)

*(Η πρόσβαση στο υλικό όλων των ΠΕΠ πραγματοποιήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 2018)*

Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ). Οι πληροφορίες αντλήθηκαν στις 9 Νοεμβρίου 2018 από:

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1176&langId=el>